

ХҮНС, ХӨДӨӨ АЖ АХУЙ,
ХӨНГӨН ҮЙЛДВЭРИЙН ЯАМ

БАЙГАЛЬ ОРЧИН, ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН
ЭДИЙН ЗАСГИЙН ХҮРЭЭЛЭН

БНХАУ-д адууны мах экспортлох

Монгол улсын бизнес эрхлэгчид, үйлдвэрлэгчдэд зориулсан
цогц гарын авлага

2020 он

Published by

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Хэвлэлт

Хэвлэсэн

Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Хаяг

Бонн, Эшборн хот, ХБНГУ
Фредих-Элберт-Аллэ 32-36
Д-53113 Бонн, ХБНГУ
Утас +49 228 4460-0

Даг-Хаммарскуолд-Вег 1-5

Д-65760 Эшборн, ХБНГУ

Утас +49 6196 79-0

Цахим хаяг info@giz.de

Цахим хуудас www.giz.de

Төслийн нэр

Ази дахь бүс нутгийн эдийн засгийн хамтын ажиллагааг дэмжих (SRECA)

ТаЮуан Дипломат Байр

14 Лиангмае Өмнөд Гудамж, Чаояанг Дүүрэг

10600 Бээжин, БНХАУ

Утас +86-10-8532-1857

Цахим хаяг sreca@giz.de

Цахим хуудас www.connecting-asia@giz.de / www.giz.de/en/worldwide/34101.html

Зохиогчид/Боловсруулсан

Т.Эрдэнэчулуун, Ц.Гантулга, Г.Энх-Амгалан, Ц.Батнаран, О.Амартүвшин

“Байгаль орчин, хөдөө аж ахуйн эдийн засгийн хүрээлэн” НҮТББ

Улаанбаатар хот, Хан-Уул дүүрэг, 11-р хороо, Зайсан

ХААИС-ийн ЭЗБС-ийн 202 тоот

Утас + 976 99092644, + 976 88005829

Цахим хаяг erdenechuluun.t@inrae.mn, gantulga.ts@inrae.mn

Цахим хуудас www.inrae.mn

Хянасан

С. Золзаяа, GIZ SRECA

Флориан Мисс, GIZ SRECA

Зураг

GIZ

Агуулгын хариуцлагаас татгалзах тухай

Энэхүү гарын авлагад зохиогчдын зүгээс илэрхийлсэн үзэл бодол болон саналд байгууллагын саналыг тусгаж, илэрхийлээгүй болно. ХБНГУ-ын Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн яамны (BMZ) нэрийн өмнөөс/даалгавраар GIZ нь хэрэгжүүлэгч агентлагийн хувьд гарын авлагын агуулгыг хариуцна.

АГУУЛГА

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ТАЙЛБАР	4
НЭГ. ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ	5
1.1 БНХАУ-ЫН АДУУНЫ МАХНЫ ЗАХ ЗЭЭЛ	5
1.1.1 АДУУНЫ МАХНЫ ХЭРЭГЛЭЭ, ҮНЭ	6
1.1.2 АДУУНЫ МАХНЫ НӨӨЦ, ҮЙЛДВЭРЛЭЛ.....	6
1.2 МОНГОЛ УЛСЫН АДУУНЫ МАХ ҮЙЛДВЭРЛЭЛ.....	7
1.2.1 АДУУНЫ МАХНЫ ДОТООДЫН ХЭРЭГЛЭЭ БА ЭКСПОРТ	7
1.2.2 АДУУНЫ МАХНЫ НӨӨЦ БА ҮЙЛДВЭРЛЭЛ.....	7
ХОЁР. БНХАУ-ЫН ЗАХ ЗЭЭЛД АДУУНЫ МАХ ЭКСПОРТЛОХ БОЛОМЖ, ЗОХИЦУУЛАЛТ	8
2.1 ОЛОН УЛСЫН ХУДАЛДААНЫ ЗОХИЦУУЛАЛТ	8
2.2 МОНГОЛ УЛСААС АДУУНЫ МАХНЫ ЭКСПОРТЫН ТАЛААР БАРИМТАЛЖ БУЙ БОДЛОГО, ЗОХИЦУУЛАЛТ	10
2.3 БНХАУ-ЫН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, НЭВТРЭХ ҮЙЛ ЯВЦ	12
2.4 БНХАУ-ЫН ЗАХ ЗЭЭЛД ЭКСПОРТЛОХ АДУУНЫ МАХНЫ ХОРИО ЦЭЭР.....	18
2.5 БҮЛГИЙН ШАЛГАХ ХУУДАС	19
ГУРАВ. БНХАУ-Д АДУУНЫ МАХ ЭКСПОРТЛОХ БЭЛТГЭЛ АЖИЛ	20
3.1 ЭКСПОРТЫН ГЭРЭЭ	20
3.1.1 ГЭРЭЭ БАЙГУУЛАХ БЭЛТГЭЛ АЖИЛ.....	20
3.1.2 ЭКСПОРТЫН ГЭРЭЭ БАЙГУУЛАХ.....	21
3.1.3 ГЭРЭЭНЭЭС ҮҮССЭН МАРГААНЫГ ШИЙДВЭРЛЭХ	23
3.2 ТӨЛБӨР ТООЦОО	24
3.3 БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ САВ, БАГЛАА, БООДОЛ, ШОШГО	24
3.3.1 САВ, БАГЛАА, БООДЛЫН СТАНДАРТ, ТУСГАЙ ШААРДЛАГА	24
3.3.2 МАХ, МАХАН БҮТЭЭГДЭХҮҮНД ХЭРЭГЛЭДЭГ САВ, БАГЛАА, БООДЛЫН ТӨРЛҮҮД	25
3.3.3 ШОШГО, ХУДАЛДААНЫ ТЭМДЭГ, КОДЧИЛОЛ.....	26
3.4 ТЭЭВЭРЛЭЛТИЙН ГЭРЭЭ	27
3.5 БҮЛГИЙН ШАЛГАХ ХУУДАС	27
ДӨРӨВ. БНХАУ-Д АДУУНЫ МАХ ЭКСПОРТЛОХ ҮЙЛ ЯВЦ	28
4.1 ГЭРЧИЛГЭЭ, ЗӨВШӨӨРӨЛ	28
4.1.1 СТРАТЕГИЙН ХҮНСНИЙ БҮТЭЭГДЭХҮҮН ЭКСПОРТЛОХ ЗӨВШӨӨРӨЛ	28
4.1.2 ДОТООДЫН МАЛ ЭМНЭЛГИЙН ГЭРЧИЛГЭЭ	28
4.1.3 БОДЛОГЫН ГЭРЭЭ.....	29

4.1.4 ТОХИРЛЫН ГЭРЧИЛГЭЭ	30
4.1.5 ГАРАЛ ҮҮСЛИЙН ГЭРЧИЛГЭЭ.....	31
4.1.6 ОЛОН УЛСЫН МАЛ ЭМНЭЛГИЙН ГЭРЧИЛГЭЭ	32
4.1.7 МАЛ ЭМНЭЛЭГ, АРИУН ЦЭВРИЙН ГЭРЧИЛГЭЭ	32
4.2 ТЭЭВЭРЛЭЛТ	33
4.3 ГААЛЬТАЙ ХОЛБООТОЙ ПРОЦЕСС	33
4.3.1 ЭКСПОРТЫН ГААЛИЙН ПРОЦЕСС.....	33
4.3.2 ИМПОРТЛОГЧИЙН ГААЛИЙН ПРОЦЕСС.....	36
4.4 БҮЛГИЙН ШАЛГАХ ХУУДАС	37
ТАВ. БНХАУ-Д АДУУНЫ МАХ ЭКСПОРТЛОХ КОМПАНИУДАД ӨГӨХ ЗӨВЛӨМЖ	38
ЗУРГАА. БНХАУ-Д АДУУНЫ МАХ ЭКСПОРТЛОХОД ШААРДЛАГАТАЙ БАРИМТ БИЧИГ	40
6.1 МОНГОЛЫН ТАЛААС ШААРДЛАГАТАЙ БАРИМТ БИЧГҮҮДИЙН ЖАГСААЛТ	40
6.2 БНХАУ-ЫН ТАЛААС ШААРДЛАГАТАЙ БАРИМТ БИЧГҮҮДИЙН ЖАГСААЛТ	40
ДОЛОО. БНХАУ-Д АДУУНЫ МАХ ЭКСПОРТЛОХОД ОРОЛЦДОГ БАЙГУУЛЛАГУУД	41
НАЙМ. АДУУНЫ МАХНЫ ЭКСПОРТЫН ПРОГНОЗ	43
ЕС. ХАВСРАЛТ / ВЭБ ХУУДАСНЫ ЛИНК	44

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ТАЙЛБАР

БТКУС	Барааг Тодорхойлох, Кодлох Уялдуулсан Систем
БНХАУ	Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс
ГЕГ	Гаалийн Ерөнхий Газар
ГҮС	Гарал Үүслийн Систем
ДГБ	Дэлхийн Гаалийн Байгууллага
ДХБ	Дэлхийн худалдааны байгууллага
ДНБ	Дотоодын Нийт Бүтээгдэхүүн
ММХ	Монголын Махны Холбоо
МУЗГ	Монгол Улсын Засгийн Газар
МҮХАҮТ	Монголын Үндэсний Худалдаа Аж Үйлдвэрийн Танхим
МХЕГ	Мэргэжлийн Хяналтын Ерөнхий Газар
МЭГ	Мал Эмнэлгийн Гэрчилгээ
МЭЕГ	Мал Эмнэлгийн Ерөнхий Газар
НҮБ	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага
ОУХТ	Олон Улсын Худалдааны Төв
СХЗГ	Стандарт, Хэмжил Зүйн Газар
ҮСХ	Үндэсний Статистикийн Хороо
ХХААХҮЯ	Хүнс, Хөдөө Аж Ахуй, Хөнгөн Үйлдвэрийн Яам
ЧХШХЦЕГ	Чанарын Хяналт Шалгалт, Хорио Цээрийн Ерөнхий Газар
CNCA	Certification and Accreditation Administration of China
CNIPA	China National Intellectual Property Administration
DC	Documentary Collections
GACC	General Administration Customs of China
LC	Letter of Credit
NHCC	National Health Commission of China
SAC	Standardization Administration of China
SAMR	State Administration for Market Regulation

НЭГ. ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ

БНХАУ-ын ДНБ 2018 онд 10.8 их наяд америк долларт¹ хүрч, эдийн засаг нь өнгөрсөн онтой харьцуулахад 6.6 хувиар, сүүлийн 10 жилийн байдлаар жилд дунджаар 7.8 хувиар өссөн байна. Дэлхийн эдийн засгийн 21.9 хувийг БНХАУ-ын эдийн засаг бүрдүүлж байгаа нь дэлхийн тавцанд тухайн улсын эдийн засаг, гадаад харилцаа, хамтын ажиллагаа чухал байр суурь эзэлж байгааг илтгэж байна (Дэлхийн банк, 2018²).

БНХАУ-ын адууны махны дотоодын үйлдвэрлэл сүүлийн 10 гаруй жилийн турш тасралтгүй буурсаар иржээ. БНХАУ-ын адууны махны импорт 2016 онд 5.9 мянган тонн байсан бол 2017 онд 23.3 мянган тонн болж нэмэгджээ. БНХАУ адууны махны импортын хэмжээгээрээ дэлхийд 4, ази тивд 1 дүгээрт эрэмбэлэгдэж байна (ОУХТ 2018³).

Энэхүү гарын авлага нь адууны мах БНХАУ-д экспортлох шат дамжлага, хууль эрх зүйн зохицуулалт, шаардлагатай зөвшөөрөл, гэрчилгээ, холбогдох мэдээллийн эх сурвалж холбоос, импорлогч орны тавьдаг нөхцөл шаардлага зэргийг агуулсан болно.

Гарын авлагад БТКУС-ийн **HS 0205 буюу “адуу, илжиг, луусны шинэ, сэврээсэн, хөлдөөсөн мах”⁴** ангилалд багтдаг адууны махны талаар тусгайлан үзэх болно.

Барааг тодорхойлох, кодлох уялдуулсан систем (БТКУС)-ийг анх 1983 онд дэлхийн гаалийн байгууллага (ДГБ)-аас боловсруулан гаргасан бөгөөд өнөөдрийн байдлаар 200 гаруй улс орон гаалийн тарифын жагсаалт батлах болон гадаад худалдааны статистик гаргахад ашиглаж байна. БТКУС-ийн тухай олон улсын конвенцод Монгол Улс 1991 оны 09 дүгээр сарын 17-нд нэгдэж, 1993 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс хэрэгжүүлж эхэлсэн бол БНХАУ 1992 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс хэрэгжүүлж эхэлсэн байна (МУ-ын ГЕГ, www.customs.gov.mn). Олон улсын худалдааны чиг хандлага, байгаль орчин, нийгмийн асуудлууд, зах зээлд шинээр нэвтрүүлсэн бүтээгдэхүүн, дэвшилтэт технологи зэрэг олон хүчин зүйлээс хамааран 5-6 жил тутам БТКУС-д нэмэлт өөрчлөлт оруулдаг бөгөөд БНХАУ-д хамгийн сүүлийн нэмэлт өөрчлөлт оруулсан хувилбар буюу Уялдуулсан Систем 2017 хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байна (БНХАУ-ын ГЕГ, <http://english.customs.gov.cn/>). БНХАУ-ын гаалийн байгууллага 2018 оны 8 дугаар сараас эхлэн 13 оронтой ангиллын код ашиглах болсон бөгөөд, эхний 6 орон нь БТКУС-ийн код, дараах 2 орон нь тарифын ангилал тодорхойлох үндэсний задаргаа, 9,10 дахь орон нь гаалийн хяналт шалгалттай холбоотой код, 11-13 дахь орон нь хорио цээрийн хяналттай холбоотой код байна (<http://www.transcustoms.com/HScode/>).

1.1 БНХАУ-ЫН АДУУНЫ МАХНЫ ЗАХ ЗЭЭЛ

Та энэ бүлгээс БНХАУ-ын адууны махны хэрэглээ, хэрэглэгчдийн хэрэглээний байдал, зах зээл, нөөц, үйлдвэрлэл, нийлүүлэлтийн талын тойм мэдээлэлтэй танилцах болно.

¹ 2010 оны буюу зэрэгцүүлэх үнээр тооцсон бодит ДНБ үндэслэн эдийн засгийн өсөлтийг тайлбарлав.

² WorldBank. (Dec, 2019). "China Economic Update - December 2019". Retrieved from [worldbank.org: https://www.worldbank.org/en/country/china/publication/china-economic-update-december-2019](https://www.worldbank.org/en/country/china/publication/china-economic-update-december-2019)

³ https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/import/show/all/0205/2017/

⁴ Өмнө хийгдсэн судалгааны ажлуудын үр дүн болон ГЕГ-ын Монгол Улсаас БНХАУ-тай хийсэн гадаад худалдааны статистик мэдээ (2013-2018 он)-нд үндэслэн тодорхойлсон.

1.1.1 АДУУНЫ МАХНЫ ХЭРЭГЛЭЭ, ҮНЭ

БНХАУ-ын 2018 оны адууны махны хэрэглээ 177.8 мянган тонн байгаа бөгөөд нийт хэрэглээний 83.4 хувийг дотоодын үйлдвэрлэлээр, 16.6 хувийг импортын махаар хангажээ. Энэхүү 16.6 хувь буюу 29.5 мянган тонн импортоо зөвхөн Монгол улсаас авсан байгаа нь сүүлийн жилүүдэд манай улсын адууны махны экспорт өссөн гол шалтгаан юм.

Зураг 1. БНХАУ-ын адууны махны хэрэглээ ба үнэ, 2018 он

Эх сурвалж: www.worldometers.info, www.knoema.com, www.ceicdata.com, www.1688.com

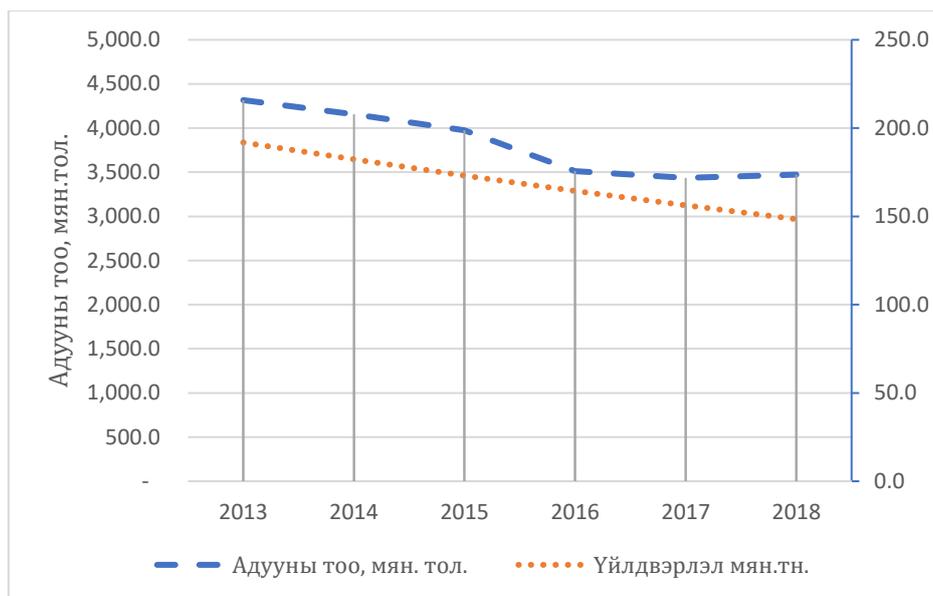
БНХАУ-ын хүн амын тоо 2013 онд 1391.7 сая байсан бол 2018 онд 1427.6 сая болж 35,9 сая хүнээр өсжээ. Энэ статистикаас үзвэл БНХАУ-ын нэг жилийн хүн амын өсөлтийн тоо нь Монгол улсын нийт хүн амаас 2 дахин их байна. Тус улсад нэг хүний адууны махны дундаж хэрэглээ жилд 125 грамм байдаг ажээ.

БНХАУ-ын дотоодын зах зээлд нэг кг адууны махыг дунджаар 28840⁵ төгрөгөөр худалдаалж байна.

1.1.2 АДУУНЫ МАХНЫ НӨӨЦ, ҮЙЛДВЭРЛЭЛ

НӨӨЦ	ҮЙЛДВЭРЛЭЛ	ЭКСПОРТ
2018 онд БНХАУ-ын нийт адууны тоо 3.47 сая толгой байна.	2018 онд нийт 148.4 мянган тонн адууны мах дотооддоо үйлдвэрлэсэн.	Япон улсын зах зээлд 75 тонн буюу дотоодын нийт адууны мах үйлдвэрлэлийн 0.1 орчим хувийг экспортолжээ.
2018 онд 1.2 сая толгой адууг мах бэлтгэлд оруулсан.	Адууны тоо толгой буурч байгаатай холбоотой	2013-2018 онд тус улсад экспортолсон хэмжээ жилд дунджаар 1.5 дахин өссөн байна.
2000-2018 оны хооронд адууны тоо толгой жилд дунджаар 5 хувиар бууржээ.	дотоодын үйлдвэрлэл жил ирэх тусам буурах хандлагатай байна.	

⁵ Монголбанкны 2019 оны 12-р сарын 21-ний өдрийн албан ёсны ханшаар

Зураг 2. БНХАУ-ын адууны тоо, махны үйлдвэрлэл

Эх сурвалж: www.worldometers.info, www.knoema.com, www.ceicdata.com, www.1688.com

1.2 МОНГОЛ УЛСЫН АДУУНЫ МАХ ҮЙЛДВЭРЛЭЛ

1.2.1 АДУУНЫ МАХНЫ ДОТООДЫН ХЭРЭГЛЭЭ БА ЭКСПОРТ

Монгол Улс 2018 онд нийт 49.1 мянган тонн адууны мах үйлдвэрлэсэн ба үүний 34.4 хувийг дотоодын зах зээлд, үлдсэн 65.6 хувийг гадаад зах зээлд борлуулжээ.

МАХНЫ НИЙЛҮҮЛЭЛТ	НИЙТ ХЭРЭГЛЭЭ	НЭГ ХҮНД НОГДОХ ХЭРЭГЛЭЭ
<p>НИЙТ ҮЙЛДВЭРЛЭСЭН МАХ:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Нийт 49.1 мянган тонн мах үйлдвэрлэсэнээс: • 34.4 хувь буюу 16.9 мянган тонн махыг дотоодын зах зээлд, • 65.6 хувь буюу 32.2 мянган тонн махыг гадаад зах зээлд борлуулсан. 	<p>ДОТООДЫН НИЙТ ХЭРЭГЛЭЭ:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 16.9 мянган тонн адууны махыг дотоодын хэрэглээнд зарцуулсан, • Гадаад зах зээлээс адууны мах авч хэрэглээгүй байна. 	<p>ДОТООДЫН ХЭРЭГЛЭГЧ:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Монгол Улсын хүн амын тоо жил ирэх тусам өсч, 2018 онд 3.2 сая хүнд хүрсэн. • Монголчуудын адууны махны хэрэглээ бусад төрлийн махны хэрэглээнээс харьцангуй бага. • Адууны махны нэг хүнд ногдох дундаж хэрэглээ жилд 5.21 кг байна.

1.2.2 АДУУНЫ МАХНЫ НӨӨЦ БА ҮЙЛДВЭРЛЭЛ

Монгол Улсын нийт малын тоо толгойд адуу 6 хувийг эзэлдэг бөгөөд 2013-2018 онд 2.6 сая толгойгоос 3.9 сая толгой болж өсжээ. 2018 онд 49.1 мянган тонн адууны мах бэлтгэсэн ба үүний 45.8 хувийг буюу 22.5 мянган тонн адууны махыг үйлдвэрийн аргаар бэлтгэсэн байна. Адууны нийт малын тоонд эзлэх хувь бага, сүргийн нөхөн сэргэлт удаан байдаг учраас Монгол Улсын засгийн газраас экспортын хэмжээнд хязгаарлалт тавих зохицуулалтын бодлого баримталдаг.

НӨӨЦ	ҮЙЛДВЭРЛЭЛ		
НИЙТ АДУУНЫ ТОО: <ul style="list-style-type: none"> 3.9 сая толгой 2008-2018 жилийн дундаж өсөлт 9.4 хувь 	ХЭРЭГЛЭЭНД АДУУНЫ ТОО: <ul style="list-style-type: none"> 417.6 мянган толгой адуу хэрэглээнд зарцуулсан (ҮСХ, 2018), Жилд дунджаар 4.8 хувиар өссөн (2008-2018), 2018 онд хэрэглээнд зарцуулах боломжтой нийт адууны 43.5 хувийг ашиглаж байна. 	ЗАРЦУУЛСАН АДУУНЫ ТОО: <ul style="list-style-type: none"> 417.6 мянган толгой адуу хэрэглээнд зарцуулсан (ҮСХ, 2018), Жилд дунджаар 4.8 хувиар өссөн (2008-2018), 2018 онд хэрэглээнд зарцуулах боломжтой нийт адууны 43.5 хувийг ашиглаж байна. 	ҮЙЛДВЭРИЙН АРГААР БЭЛТГЭСЭН МАХ: <ul style="list-style-type: none"> Нийт бэлтгэсэн махны 45.8 хувийг буюу 22.5 мянган тонн адууны махыг үйлдвэрийн аргаар бэлтгэсэн (ХХААХҮЯ-ны 2013-2017 тоонд тулгуурлан тооцсон),
АДУУНЫ МАХНЫ НӨӨЦ: <ul style="list-style-type: none"> Бэлчээрийн даацад суурилсан хэрэглээнд зарцуулах боломжтой нийт адууны тоо 950.9 мянган толгой ба 120.2 мянган тонн мах бэлтгэх нөөцтэй (Б.Пүрэв, 2018). 	АДУУНЫ МАХ БЭЛТГЭЛ: <ul style="list-style-type: none"> 49.1 мянган тонн мах бэлтгэсэн (ҮСХ, 2018), Жилд дунджаар 13.4 хувиар өссөн (2013-2018). 	МАЛ ТӨХӨӨРӨХ ҮЙЛДВЭР: <ul style="list-style-type: none"> Мал төхөөрөх үйлдвэрүүдийн нэг үйлдвэр 80 хувь, 2 үйлдвэр 30-50 хувь, 4 үйлдвэр 20-30 хувь, 27 үйлдвэр 20 хүртэл хувь хүчин чадлаа ашигласан байна (ММХ, 2017). 	

ХОЁР. БНХАУ-ЫН ЗАХ ЗЭЭЛД АДУУНЫ МАХ ЭКСПОРТЛОХ БОЛОМЖ, ЗОХИЦУУЛАЛТ

Монгол Улс болон БНХАУ хоорондын гадаад худалдаа жил ирэх бүр өсөн нэмэгдэж байгаа бөгөөд сүүлийн жилүүдэд ХАА-н бүтээгдэхүүн (мах)-ний экспорт хурдацтай өсөж байна. Түүнчлэн 2 улсын төрийн удирдах байгууллагуудын хамтын ажиллагаа улам бүр нягтарч, ялангуяа махны экспортыг дэмжсэн бодлогын баримт бичгүүд, гэрээ, хэлэлцээр, протоколууд үйлдсэн байгаа нь махны экспортыг нэмэгдүүлэх үндэс болж байна.

2.1 ОЛОН УЛСЫН ХУДАЛДААНЫ ЗОХИЦУУЛАЛТ

Монгол Улс 1991 онд Дэлхийн Гаалийн Байгууллага (ДГБ), 1997 онд Дэлхийн Худалдааны Байгууллага (ДХБ)-ын гишүүнээр элсэн орсноор эдгээр байгууллагын чиглэл, зарчмыг үндэсний хууль тогтоомжид уялдуулах, худалдааг хөнгөвчлөх талаарх олон арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж байна.

ДГБ-ын 1999 оны Шинэчлэн найруулсан Киотогийн конвенц болон уг конвенцийн зааварт гаалийн горимыг хялбаршуулах, уялдуулахтай холбоотой үйл ажиллагааг стандартчилж, дэлгэрүүлж өгсөн ба Монгол Улс уг конвенцод 2006 онд нэгдэн орсноор “Гаалийн тухай” хууль, “Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай” хуулийн шинэчилсэн найруулгыг 2008 онд батлан гаргаж, түүнтэй уялдуулан холбогдох дүрэм, журам, зааврыг шинэчлэн үйл ажиллагаандаа мөрдөж байна.

ДГБ болон ДХБ-аас гаргасан зарим бодлогын баримт бичигт нэгдэн орсон огноог дараах хүснэгтэд харьцуулан үзүүлэв.

Хүснэгт 1. ДГБ, ДХБ-аас гаргасан зарим гэрээ, хэлэлцээр, бодлогын гол баримт бичигт Монгол Улс болон БНХАУ нэгдэн орсон байдал*

№	Баримт бичгийн нэр	Монгол Улс	БНХАУ
1	ДГБ-ын Гаалийн хамтын ажиллагааны зөвлөл байгуулах тухай Конвенц (ДГБ байгуулах тухай Конвенц)	1991	1983
2	ДГБ-ын Барааг Тодорхойлох, Кодлох Уялдуулсан Системийн конвенц	1993	1993
3	ДГБ-ын Гаалийн горимыг хялбарчлах, уялдуулах тухай олон улсын Конвенц	2006	2001
4	ДГБ-ын Дэлхийн худалдааг аюулгүй байлгах хөнгөвчлөх багц стандарт	2005	2005

5	Дэлхийн худалдааны байгууллага байгуулах тухай Хэлэлцээр (ДХБ-ын Хэлэлцээр, Марракешийн Хэлэлцээр)	1997	2011
6	1994 оны ТХЕХ-ийн VII зүйлийг хэрэгжүүлэх тухай Хэлэлцээр (ДХБ-ын Үнэлгээний Хэлэлцээр)	1997	2011
7	ДХБ-ын Худалдааг хөнгөвчлөх хэлэлцээр	2016	2015

Тайлбар: *гэрээ хүчин төгөлдөр болсон огноо

Эх сурвалж: Д.Цэндсүрэн (Ph.D), Монгол Улс, ОХУ, БНХАУ-ын гадаад худалдааны бодлого, гаалийн үйл ажиллагааг уялдуулж, гадаад худалдааг хөнгөвчлөх боломж, 2019

Зураг 3. ДХБ-ын худалдааг хөнгөвчлөх хэлэлцээрийн нэгдүгээр хэсэг: Монгол Улсын үүрэг амлалт

Эх сурвалж: ДХБ-ын 2014 оны 7 дугаар сарын 29-ний WT/PCTF/N/MNG/1, 2018 оны 2 дугаар сарын 22-ны G/TFA/N/MNG/1 тоот албан бичиг

Махны эрүүл ахуй, аюулгүй байдлын талаар олон улсад мөрдөж буй стандартуудыг дараах хүснэгтээр харуулав.

Хүснэгт 2. Махны эрүүл ахуй, аюулгүй байдлын талаар олон улсад мөрдөж буй стандарт

№	Баримт бичгийн нэр	Индекс, код	Монголын үндэсний стандартаар батлагдсан байдал
1	Махны эрүүл ахуйн дадлын дүрэм	CAC/RCP 58; 2005	MNS CAC RCP 58:2013
2	Хүнсний аюулгүй байдлын удирдлагын тогтолцоо	ISO/MNS 22000	MNS ISO/IEC 22000:2007
3	Хүнсний эрүүл ахуйн ерөнхий зарчим	CAC/MNS 1- 2003	MNS CAC/ RCP 1 :2003
4	Хүнсний импорт, экспортын хяналт, баталгаажуулалтын тогтолцоог хэрэгжүүлэх, үнэлэх болон итгэмжлэх ерөнхий зарчим	CAC/GL 26- 1997	MNS CAC/ GL 26- 2006
5	Хүнсний бүтээгдэхүүн дэх хорт болон бохирдуулагч бодисын ерөнхий стандарт	CAC/MNS 193:2007	MNS CAC 193:2007
6	Хүнсний бүтээгдэхүүн дэх малын эмийн үлдэгдлийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ	CAC/MNS/ MRL 2:2009	MNS CAC MRL 2:2009
7	Хүнс, малын тэжээлийн гарал үүсэл – ерөнхий 7 зарчим ба төлөвлөх, хэрэгжүүлэх тогтолцоонд тавих үндсэн шаардлага	ISO 22005	

8	Хүнсний аюулгүй байдлын угтвар нөхцөлийн хөтөлбөр - Хэсэг 1. Хүнсний үйлдвэр	ISO/TS 22002- 1:2009	
9	Хүнсний аюулгүй байдлын угтвар нөхцөлийн хөтөлбөр - Хэсэг 2. Хүнсний хангамж	SO/TS 22002- 2:2013	
10	Хүнсний аюулгүй байдлын угтвар нөхцөлийн хөтөлбөр - Хэсэг 3. Фермерийн аж ахуй	ISO/TS 22002- 3:2011	
11	Хүнсний аюулгүй байдлын угтвар нөхцөлийн хөтөлбөр - Хэсэг 4. Хүнсний савлагаа	ISO/TS 22002- 4:2013	
12	Хүнсний аюулгүй байдлын угтвар нөхцөлийн хөтөлбөр - Хэсэг 5. Тээвэрлэлт, хадгалалт	ISO/NP TS 22002-5:	
13	Хүнсний аюулгүй байдлын угтвар нөхцөлийн хөтөлбөр - Хэсэг 6. Малын тэжээлийн ба малын гаралтай бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл	ISO/TS 22002- 6:2016	

Эх сурвалж: МУ-ын СХЗГ

2.2 МОНГОЛ УЛСААС АДУУНЫ МАХНЫ ЭКСПОРТЫН ТАЛААР БАРИМТАЛЖ БУЙ БОДЛОГО, ЗОХИЦУУЛАЛТ

Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын бодлого, Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэр яамнаас хэрэгжүүлж байгаа үйл ажиллагаа нь бэлчээрийн даацад тохирсон, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицсон тогтвортой мал аж ахуй эрхлэх, сүргийн зохистой төвшинг хадгалах, малын эрүүл мэндийг хамгаалах, үүлдэр угсаа, ашиг шимийг сайжруулах өвс, тэжээлийн нөөцийг сайтар бүрдүүлэх, малчдын орлогыг нэмэгдүүлж, улмаар мал аж ахуйн салбарын улсын эдийн засагт оруулах хувь нэмрийг дээшлүүлэх зэрэгт чиглэж байна. Энэхүү үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхийн тулд боловсруулан баталсан хууль, УИХ, Засгийн газрын тогтоол, бусад бодлогын баримт бичгүүдтэй ХХААХҮЯ-ы цахим хуудас дахь <http://mofa.gov.mn/exp/blog/7/240> холбоосоор орж танилцана уу.

Адууны махны экспортын хэмжээг Хүнсний тухай хуулийн 6.7-д заасны дагуу Хүнсний аюулгүй байдлын үндэсний зөвлөлөөр⁶ хэлэлцүүлж, гаргасан зөвлөмжийг үндэслэн тогтооно. Мөн хуульд Хүнсний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага Засгийн газраас баталсан журмын хэм хэмжээнд стратегийн хүнсийг экспортлох, импортлох зөвшөөрөл олгоно гэж тусгасны дагуу **махны экспортын зөвшөөрлийг** холбогдох шаардлагуудын дагуу жил бүр шинэчлэн олгож байна.

Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай хуулийн 11.2-д заасны дагуу Энэ хуулийн 7.1.3⁷-т заасан бараа, ажил, үйлчилгээнд ногдуулах албан татварын хувь тэг /"0"/-тэй тэнцүү байна гэж заасан.

Адуун махны экспортыг зохицуулах зорилгоор хоёр улсын Засгийн газар, холбогдох байгууллагуудын хооронд дараах хэлэлцээр, протокол, санамж бичгүүд хийгдсэн байна. Үүнд:

1. Монгол Улсын Засгийн газар, БНХАУ-ын Засгийн газар хооронд Мал, амьтны хорио цээр болон мал эмнэлгийн салбарт хамтран ажиллах тухай хэлэлцээр (1994.04.29)
1. Монгол Улсын Хүнс Хөдөө Аж Ахуйн Яам болон БНХАУ-ын Чанарын Хяналт Шалгалт Хорио Цээрийн Ерөнхий Газар хооронд БНХАУ-д адууны мах

⁶ Хүнсний тухай хуулийн 18.1.Монгол Улсад хүнсний аюулгүй байдлыг хангах ажлыг уялдуулан зохицуулах чиг үүрэг бүхий төр, хувийн хэвшлийн төлөөллөөс бүрдсэн орон тооны бус Хүнсний аюулгүй байдлын үндэсний зөвлөл /цаашид "Үндэсний зөвлөл гэх"/ Засгийн газрын дэргэд ажиллах бөгөөд Үндэсний зөвлөлийн дарга Монгол Улсын Ерөнхий сайд байна.

⁷ 7.1.3 Монгол Улсаас экспортод гаргасан бүх төрлийн бараа, ажил, үйлчилгээ.

- экспортлохтой холбогдсон хяналт, хорио цээр, мал эмнэлэг, ариун цэврийн шаардлагын тухай 2005 оны протокол
2. БНХАУ-д адууны мах экспортлох үеийн хяналт, шалгалт, хорио цээр, хамтын ажиллагааны протокол (2005.05.24)
 3. Монгол Улсын Мэргэжлийн Хяналтын Ерөнхий Газар болон БНХАУ-ын Чанарын Хяналт Шалгалт, Хорио Цээрийн Ерөнхий газар хооронд Монгол Улсаас БНХАУ-д адууны ясны гурил экспортлох хорио цээр, ариун цэврийн шаардлагын тухай протоколд гарын үсэг зурсан байна (2005.07.08).
 4. Экспорт, импортын хүнсний аюулгүй байдлын хамтын ажиллагааны Монгол Улс болон БНХАУ-ын дэд сайд нарын төвшний 3-дугаар хуралдаан 2015 оны 7 дугаар сарын 8-ны өдөр Улаанбаатар хотноо зохион байгуулж, уг уулзалтаар Монгол Улсын Мэргэжлийн Хяналтын Ерөнхий Газар болон БНХАУ-ын Чанарын Хяналт Шалгалт, Хорио Цээрийн Ерөнхий газар хооронд Монгол Улсаас БНХАУ-д адууны мах экспортлох үеийн хяналт, шалгалт, хорио цээр, хамтын ажиллагааны протоколд гарын үсэг зурсан.

Хүснэгт 3. Махны үйлдвэрт мөрдөж буй үндэсний стандарт, эрх зүйн баримт бичиг

№	Эрх зүйн баримт бичгийн нэр	Код, индекс
1	Хүнсний үйлдвэрлэл, эрүүл ахуйн зохистой дадлыг үндэсний хэмжээнд нэвтрүүлэх зөвлөмж	МХЕГ-ын даргын 2014 оны 156-р тушаал
2	Мал төхөөрөх үйлдвэр. Аюулын дүн шинжилгээ ба эгзгийг хянах цэгийн тогтолцоо (НАССР)-ны загвар стандарт	MNS 5998:2009
3	Хүнсний бүтээгдэхүүн дэх хүнд металлын үлдэгдлийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ	MNS 4504:2008
4	Хүнсний бүтээгдэхүүн дэх пестицидийн үлдэгдлийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ	MNS 5868:2008
5	Хүнсний түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг хүнсний сүлжээнээс татан авах журам	ЗГ-ын 2013 оны 172-р тогтоол
6	Хүнсний бүтээгдэхүүн дэх бичил биетний аюулгүй байдал болон эрүүл ахуйн шалгуур үзүүлэлтийн зөвшөөрөгдөх хэмжээ	MNS 6308:2012
7	Эм, био-бэлдмэлийн үлдэгдэл, мг/кг	MNS CAC MRL 2:2017

Эх сурвалж: МУ-ын СХЗГ

Хүснэгт 4. Мах, махан бүтээгдэхүүнийг хүлээн авахад мөрдөгдөж буй стандарт

1	Мах, махан бүтээгдэхүүнийг шалгаж хүлээн авах ба сорьц авах, мэдрэхүйн эрхтнээр үнэлгээ өгөх журам	MNS 2551:89
2	Микробиологи, мах, махан бүтээгдэхүүн. Дээж авах ба шинжилгээний сорьц бэлдэх.	MNS ISO 3100-1:2000
3	Мах, махан бүтээгдэхүүн. Махны шинэлэг байдлыг тодорхойлох шинжилгээний арга	MNS 1161:2002
4	Мах, махан бүтээгдэхүүн. Маханд хийх шинжилгээний арга ба мал эмнэлэг, ариун цэврийн шинжилгээний зарчим	MNS 4080:88
5	Микробиологи. Салмонелл илрүүлэх ерөнхий заавар	MNS ISO 6579:99
6	Хүнсний бүтээгдэхүүн дэх малын эм, бэлдмэлийн үлдэгдлийн агууламжийг тодорхойлох өрсөлдөөнт иммуноферментийн арга	MNS 6569:2016

Дээрх стандарт, дүрмүүдийн дэлгэрэнгүйг Стандарт, хэмжилзүйн газрын лавлагаанаас болон <http://estandard.gov.mn/> цахим хуудаснаас авч болно.

Мах, махан бүтээгдэхүүн боловсруулах үйлдвэрүүдийн хянан магадалгаа: Мах, махан бүтээгдэхүүн боловсруулах үйлдвэрүүд Монгол Улсын холбогдох хууль тогтоомжуудын

хүрээнд, холбогдох стандарт шаардлагуудыг хангасан байх ёстой бөгөөд МЭЕГ болон МХЕГ-аас дараах шалгах хуудаснуудын хүрээнд хяналт, шалгалт хийнэ.

1. Мах эхлэн боловсруулах үйлдвэрийг шалгах хяналтын хуудас
2. Мах, махан бүтээгдэхүүн боловсруулах үйлдвэрийн эрүүл ахуйн нөхцөл шаардлагыг шалгах хяналтын хуудас
3. Махны хадгалалтын нөхцөлийг шалгах хяналтын хуудас
4. Хөдөлмөрийн аюулгүй байдлыг шалгах хяналтын хуудас
5. Хүнсний түүхий эд, бүтээгдэхүүн экспортлох үеийн хяналтын хуудас
6. Махны үйлдвэрлэл шинээр эрхлэгчдэд урьдчилсан хяналт хийх хяналтын хуудас (<https://www.mongolchamber.mn/p/41>)

2.3 БНХАУ-ЫН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, НЭВТРЭХ ҮЙЛ ЯВЦ

1. Зах зээлийн ерөнхий зохицуулалтууд

Монгол Улсын адууны мах боловсруулах үйлдвэр (экспортлогч)-т БНХАУ-аас тавьдаг стандартын шаардлагуудыг БНХАУ-ын Стандартын Удирдлагын Газрын цахим хуудас (<http://www.sac.gov.cn/>)-аас авах боломжтой.

Экспортлогчид бүтээгдэхүүнийг экспортлохоосоо өмнө зах зээлд нэвтрэх боломжийг хангах ёстой. Экспортын хүнсний бүтээгдэхүүн Монгол Улс, БНХАУ-ын био аюулгүй байдал, хүнсний эрүүл ахуй, аюулгүй байдлын дүрэм журмыг дагаж мөрдөх мөн түүнчлэн шошго, сав баглаа боодлын шаардлагад нийцсэн байх нь чухал ач холбогдолтой юм.

БНХАУ-ын хууль тогтоомжийн дагуу экспортолсон мах, махан бүтээгдэхүүнтэй холбоотой ямар нэгэн хариуцлагыг экспортлогч хүлээнэ. БНХАУ-д импортлохоос татгалзаж буй бүтээгдэхүүний ихэнх хувийг био аюулгүй байдлын шаардлага, бүтээгдэхүүний найрлага, сав баглаа боодол, хаяг шошгоны стандарт хангаагүй зэрэг зөрчлүүдтэй холбоотой байна.

Тарифын бус зохицуулалт: БНХАУ-д Монгол Улсаас адууны мах экспортлоход дараах шаардлагууд тавигдаж байна.

- Мал нядлах, мах боловсруулах үйлдвэрт тавигдах стандартын шаардлагууд
- Малын гарал үүслийн шаардлагууд (Гарын авлагын 4-р бүлгээс үзнэ үү)
- Мал эмнэлгийн шаардлагууд (Гарын авлагын 4-р бүлгээс үзнэ үү)
- Бүтээгдэхүүний хорио цээрийн шаардлагууд (Гарын авлагын 2.4 хэсгээс үзнэ үү)
- Тээвэрлэлтийн шаардлагууд (Гарын авлагын 3.4 хэсгээс үзнэ үү)
- Сав баглаа боодол, хаяг шошгын шаардлагууд (Гарын авлагын 3.3 хэсгээс үзнэ үү)

Тарифын зохицуулалт: БНХАУ нь адууны махыг зөвхөн Монгол Улсаас импортолж байгаа бөгөөд HS 0205 ангиллаар тарифын нэн тааламжтай нөхцөл (MFN)-өөр 20% байна (<https://www.macmap.org/en/query/compare-competitor?reporter=156&partner=All&product=0205>).

БНХАУ-ын хүнсний бүтээгдэхүүний импортын асуудлыг Төрийн зөвлөлийн харьяа “Гаалийн ерөнхий газар (GACC)” болон “Зах зээлийн удирдлага зохицуулалтын газар (SAMR)” удирдлага, зохицуулалтаар ханган ажиллаж байна.

2. БНХАУ-ын холбогдох хууль, эрх зүйн баримт бичиг

Одоогийн байдлаар БНХАУ-ын хүнсний экспорт, импортын аюулгүй байдлыг зохицуулдаг 30 гаруй хууль, дүрэм, журам үйлчилж байна. Эдгээрийн суурь хууль нь БНХАУ-ын

“Хүнсний бүтээгдэхүүний аюулгүй байдлын тухай хууль” юм. Энэхүү хуульд хүнсний үйлдвэрлэл, хангамжийн сүлжээ, түгээх, борлуулах, эргүүлэн татах үйл явц дахь алхам бүрийг хянах замаар эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх заалтууд, мөн хүнсний бүтээгдэхүүний эрүүл ахуйн шаардлага, зохицуулалтууд тусгагдсан байна.

Адууны мах экспортлох үйл ажиллагаа нь БНХАУ-ын дараах хууль тогтоомжуудад нийцэх ёстой бөгөөд, холбогдох импортын татварын хувь хэмжээ, бичиг баримт, лиценз, чанар, хорио цээр, гарал үүсэл, импортын хяналтын талаарх мэдээлэл, шаардлагуудыг эдгээр хууль, журмуудаас харах боломжтой.

- “Хүнсний аюулгүй байдлын тухай хууль”
(http://www.gov.cn/zhengce/2015-04/25/content_2853643.htm)
- “Импорт, экспортын бараа бүтээгдэхүүний хяналт шалгалтын тухай хууль”, түүнийг хэрэгжүүлэх журам
(http://www.cnca.gov.cn/bsdt/ywzl/flyzcyj/zcfg/200809/t20080925_36653.shtml)
- “БНХАУ-ын амьтан, ургамлын хорио цээрийн тухай хууль”, түүнийг хэрэгжүүлэх журам
(http://www.npc.gov.cn/wxzl/gongbao/2000-12/05/content_5004560.htm)
- “БНХАУ-ын хилийн эрүүл мэнд, хорио цээрийн тухай хууль”, түүнийг хэрэгжүүлэх журам
(<http://cs.mfa.gov.cn/zlbg/flfg/crjxg/t266914.shtml>)
- “Хүнсний болон бусад бүтээгдэхүүний хяналт, удирдлагыг бэхжүүлэх талаар Төрийн зөвлөлийн тусгай журам”
(http://www.gov.cn/zwgk/2007-07/27/content_699138.htm)
- “Импортын болон экспортын махны хяналт шалгалт, хорио цээрийн байдалд хяналт тавих арга хэмжээ”. Гаалийн журам
(<http://www.customs.gov.cn/customs/302249/302266/302267/2389611/index.html>)

3. БНХАУ-ын хүнсний импортыг зохицуулах байгууллагууд

БНХАУ-ын хүнс, хөдөө аж ахуйн гаралтай бүтээгдэхүүний импортыг зохицуулах байгууллагууд нь Төрийн зөвлөлийн яамны харьяанд хүнсний бодлого, хууль, дүрэм журам, тэдгээрийн хэрэгжилтийг удирдах, хянах үүрэгтэй.

Схем 1. БНХАУ-ын хүнсний бүтээгдэхүүний импортыг зохицуулах байгууллагууд

Дээрх схемд харуулсан зохицуулах байгууллагуудын чиг үүргийг дараах хүснэгтээр харуулж байна.

Хүснэгт 5. Зохицуулах байгууллагууд, тэдгээрийн чиг үүрэг

Байгууллага	Үүрэг чиглэл	Цахим хаяг
GACC “Гаалийн ерөнхий газар”	<p>“Гаалийн ерөнхий газар”-нь хүнсний импорттой холбоотойгоор дараах чиг үүргүүдээр үйл ажиллагаагаа өргөжүүлсэн. Үүнд:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Мал амьтан тэдгээрийн гаралтай бүтээгдэхүүний экспорт, импортын хорио цээрийн дэглэм • Ургамлын гаралтай бүтээгдэхүүний экспорт, импортын хорио цээрийн дэглэм • Гаалийн эрсдэлийн менежмент, статистик мэдээлэл • Чөлөөт худалдааны бүсийн удирдлага • Хүнсний бүтээгдэхүүний импортлогч байгууллагын бүртгэл • Татвар хураалт • Хилийн хяналт • Олон улсын хамтын ажиллагаа, хоёр талын хэлэлцээрийг боловсруулж, гарын үсэг зурах. 	<p>http://customs.gov.cn (Хятадаар)</p> <p>http://english.customs.gov.cn (Англиар)</p>
SAMR “Зах зээлийн удирдлага зохицуулалтын газар”	<p>“Зах зээлийн удирдлага зохицуулалтын газар”-нь шинээр байгуулагдсан газар бөгөөд дараах чиг үүргүүдийг хэрэгжүүлнэ. Үүнд:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Бизнесийн зөвшөөрөл, лицензийн удирдлага • Хүнсний бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл, хүнсний үйл явцын сертификат, зөвшөөрлүүд • Зах зээлийн зохицуулалтыг нарийвчлан хэрэгжүүлэх • Үндэсний хүнсний дээж, сорилын үйл ажиллагаа • Эрүүл мэндийн бүтээгдэхүүн, эмчилгээний зориулалттай бүтээгдэхүүн, нялхсын бүтээгдэхүүн • Лабораторийн гэрчилгээжүүлэлт, баталгаажуулалт • Үндэсний стандартчиллын тухай хууль тогтоомж, хууль тогтоомж гаргах, салбарын болон орон нутгийн стандартуудыг гаргах • Барааны тэмдгийн бүртгэл. 	<p>http://samr.gov.cn (Хятад хэлээр)</p>
NHCC “Хятадын үндэсний эрүүл мэндийн комисс”	<p>“Хятадын үндэсний эрүүл мэндийн хороо”-нь шинээр байгуулагдсан газар бөгөөд дараах чиг үүргүүдийг хэрэгжүүлнэ. Үүнд:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Хүнсний аюулгүй байдлын үндэсний стандартыг бий болгох • Хүнсний шинэ түүхий эд, хүнсний шинэ нэмэлтийг бүртгэх • Үндэсний стандартгүй бүтээгдэхүүний импортын зөвшөөрөл олгох • Хүнсний аюулгүй байдлын эрсдэлийн үнэлгээ 	<p>http://www.nhc.gov.cn/ (Хятадаар)</p> <p>http://en.nhc.gov.cn/ (Англиар)</p>

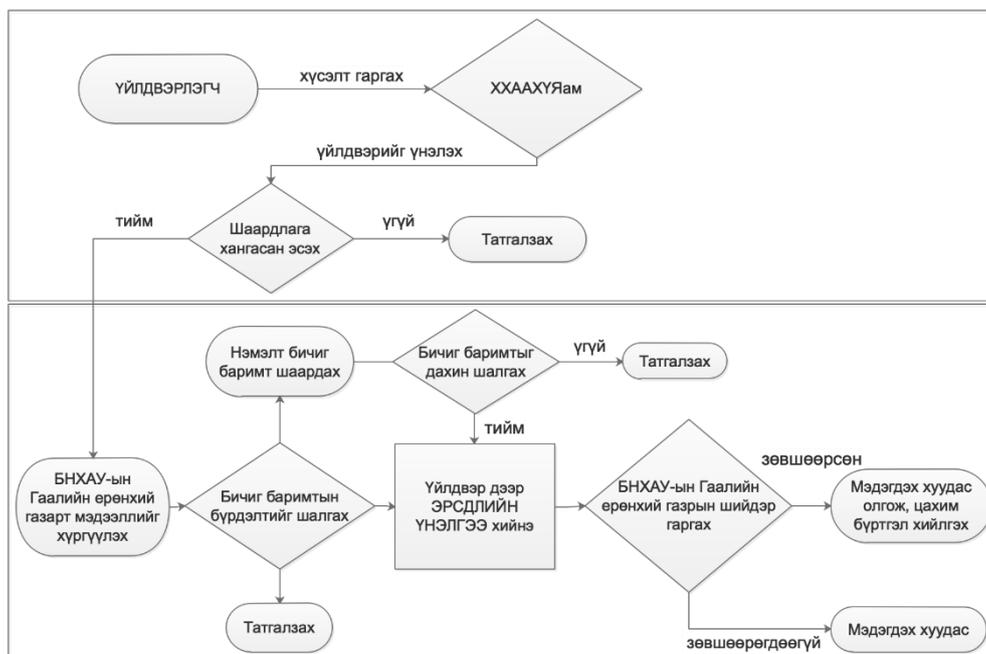
4. Экспортлогч улс (бүс нутаг)-ын зөвшөөрөл

Монгол Улс, БНХАУ-ын засгийн газар хооронд “Хүнсний бүтээгдэхүүний экспорт, импортын аюулгүй байдлын хамтын ажиллагааны хэлэлцээр”-ийг 2009 онд байгуулж, хэлэлцээрийн 5 дугаар зүйлд тусгагдсан заалтын хүрээнд 2 жил тутамд хүнсний бүтээгдэхүүний экспорт, импортын аюулгүй байдлын дэд сайд нарын төвшний хамтын ажиллагааны механизмаар БНХАУ-д мах, махан бүтээгдэхүүн экспорттой холбоотой асуудлыг шийдвэрлэдэг болсон.

Монгол Улс болон БНХАУ-ын Хөдөө аж ахуйн дэд сайд нарын төвшинд хэлэлцээр хийгдэж 2015 оны 7 сарын 8 өдөр “Монгол Улсын Мэргэжлийн Хяналтын Ерөнхий Газар болон БНХАУ-ын Чанарын Хяналт Шалгалт, Хорио Цээрийн Ерөнхий газар хооронд Монгол Улсаас БНХАУ-д адууны мах, махан бүтээгдэхүүн экспортлох үеийн хяналт, шалгалт, хорио цээр, хамтын ажиллагааны протокол” -д гарын үсэг зурснаар адууны мах, махан бүтээгдэхүүн экспортлох улс (бүс нутаг)-аар хүлээн зөвшөөрөгдсөн.

5. БНХАУ-ын зах зээлд мах, махан бүтээгдэхүүн экспортлох үйлдвэрийн хянан магадалгаа хийлгэх үйл явц

Хоёр орны хооронд байгуулсан протоколын дагуу холбогдох байгууллагууд хянан магадалгааг дараах байдлаар хийж гүйцэтгэнэ.

Схем 2. Хянан магадалгаа хийх үйл явц

Эх сурвалж: Зөвлөхийн цуглуулсан чанарын мэдээлэл болон www.food.chemlinked.com

Энэхүү үйл явцаас **үйлдвэрүүдэд** хийх хянан магадалгааг дараах хүрээнд хийнэ. Үүнд:

- ✓ Мал нядлах, мах боловсруулах үйлдвэрийн танилцуулга: (Холбогдох бичиг баримтууд: ААН-ийн улсын бүртгэлийн гэрчилгээ, НАССР гэрчилгээ, ISO гэрчилгээ, Тохирлын гэрчилгээ гэх мэт)
- ✓ Нядалгаанд орж байгаа малын гарал үүсэл: (Малын гарал үүслийн гэрчилгээ, Мал эмнэлгийн лабораторийн шинжилгээний дүн гэх мэт)
- ✓ Усны хангамж (Усны сорил, шинжилгээний дүн гэх мэт)
- ✓ Хүний нөөц (Үйлдвэрийн ажилчдын эрүүл мэндийн үзлэг шинжилгээний дүн, малын эмч, байцаагч нарын бичиг баримтын хуулбар гэх мэт)

- ✓ Нядалгаа, нядалгааны байр (Нядалгааны байрны мал эмнэлэг ариун цэврийн байдал, нядалгааны урсгал диаграмм, хийгддэг эрүүл ахуй ариун цэврийн заавар, удирдамж, шинжилгээ сорилын дүн гэх мэт)
- ✓ Мах, махан бүтээгдэхүүний боловсруулалтын байгууламж (Мах, махан бүтээгдэхүүнийг экспортлох шалгуурыг хангасан тухай, холбогдох хууль тогтоомжуудын дагуу эрх бүхий байгууллагуудаас авсан зөвшөөрлийн дагуу өөрийн үйлдвэрт боловсруулсан мах, махан бүтээгдэхүүн болохыг тодорхойлно)
- ✓ Бүтээгдэхүүний чанарын болон аюулгүй байдлын хяналтын (HACCP, ISO, SMP) тогтолцоо хэрэгжүүлдэг эсэх,
- ✓ Үйлдвэрлэлийн байр, технологийн тоног төхөөрөмж, эд хогшил, сав баглаа боодлын ариутгал, халдваргүйжүүлэлтийн (SSOP) тогтолцоо хэрэгжүүлдэг эсэх
- ✓ Хадгалах барилга, байгууламж, хяналтын бараа, түүхий эдийн хадгалалт тээвэрлэлтийн үеийн горимын биелэлт
- ✓ Хяналтын объектын хэмжил-зүйн багаж хэрэгслээр хангагдсан байдал,
- ✓ Үйлдвэрийн түүхий эд, бэлэн бүтээгдэхүүн, хүнсний бус бүтээгдэхүүн, сав баглаа боодлын хадгалалтын зохион байгуулалт,
- ✓ Халдваргүйтгэл хийх хэсэг/цэг байгаа эсэх, түүний байдал,
- ✓ Хөргүүртэй агуулах болон тээврийн хэрэгслийн ариутгал халдваргүйтгэл, хортон мэрэгч, шавьж устгах журам
- ✓ Бэлэн бүтээгдэхүүний түр хадгалалт болон ачилтын үеийн температур-чийгшилтийн горим,
- ✓ Мал эмнэлгийн хяналтын барааны ачих/буулгах, тээвэрлэлтийн үеийн мал эмнэлгийн дагалдах бичиг баримтын бүрдүүлэлт.
- ✓ Хөргүүр, хөлдөөгчид хэрэглэж буй амиак, фероны дугаар, төрөл, хөргүүр хөлдөөгч, гүн хөлдөөгч, агуулахын хүчин чадал
- ✓ Ажилчдын хоолны газар
- ✓ Гар угаах ариун цэвэр, угаалгын байгууламж
- ✓ Мал эмнэлгийн газраас гаргасан баталгаажуулалт (<http://www.cnca.gov.cn/bsdt/ywzl/jkspjwscpqzc/wjxz/>)

6. Экспортлогч цахим бүртгэлд хамрагдах, дугаар авах

БНХАУ-д адууны мах экспортлох компаниудад БНХАУ-ын “Гаалийн Ерөнхий Газар”-ын харьяа “Баталгаажуулалт итгэмжлэлийн газар”-аас үйлдвэр дээрх хянан магадалгаа хийх бөгөөд мах боловсруулах үйлдвэрүүдэд энэхүү гарын авлагын 1.4.2-1-д дурдсан БНХАУ-ын стандартууд болон 1.4.2-4-т дурдсан хоёр орны хооронд байгуулагдсан протокол, Монгол Улсын холбогдох хууль, стандартуудын шаардлагуудыг хангасан байх шаардлага тавигдана.

БНХАУ-ын зах зээлд мах, махан бүтээгдэхүүн экспортлохыг зорьж байгаа компаниуд (хянан магадалгаанд тэнцсэн) БНХАУ-ын хүнсний бүтээгдэхүүний импортын бүртгэлд бүртгэгдсэн байх ёстой. Цахим бүртгэлийн маягт болон бүртгэлийн талаарх нэмэлт мэдээлэл авах, экспортлогчоор бүртгүүлэхдээ дараах цахим хуудсанд хандана уу.

(<http://ire.customs.gov.cn>)

БНХАУ-д адууны мах, махан бүтээгдэхүүн экспортлохоор хүсэлт гаргагч нь дараах линкээр орж өргөдлийн маягтыг татан авна

(<http://www.cnca.gov.cn/bsdt/ywzl/jkspjwscpqzc/wjxz>).

Хэрэв экспортлогч компани нь БНХАУ-ын бүртгэлийн шаардлагыг хангасан гэж үнэлэгдсэн бол БНХАУ-ын Итгэмжлэл, Баталгаажуулалтын Газрын цахим хуудас (<http://www.cnca.gov.cn/bsdt/ywzl/jkspjwscpqzc>) эсвэл Гаалийн Ерөнхий Газрын цахим хуудас (<http://www.customs.gov.cn/customs/jyjy/dzwjyjy/qymd/index.html>) -аар олон нийтэд мэдээлнэ.

2.4 БНХАУ-ЫН ЗАХ ЗЭЭЛД ЭКСПОРТЛОХ АДУУНЫ МАХНЫ ХОРИО ЦЭЭР

Монгол Улсын Хүнс Хөдөө Аж Ахуйн Яам болон БНХАУ-ын Чанарын Хяналт Шалгалт Хорио Цээрийн Ерөнхий Газар хооронд БНХАУ-д “адууны мах экспортлохтой холбогдсон хяналт, хорио цээр, мал эмнэлэг, ариун цэврийн шаардлагын тухай 2005 оны протокол”-ын дагуу адууны мах экспортлоход дараах шаардлагуудыг хангасан байна. Үүнд:

- Экспортлох зорилгоор төхөөрөх адуу нь Монгол Улсын мал эмнэлгийн эрх бүхий байгууллагаас олгогдсон гарал үүслийн гэрчилгээтэй байх,
- Тухайн адууг бэлтгэсэн аж ахуй, ферм нь Монгол Улсын мал эмнэлгийн байгууллагын дүрэм, журмын дагуу сүүлийн 6 сарын хугацаанд өвчин гараагүй, хорио цээрийн хяналтын бүсэд хамаарагдаагүй байх,
- Адууг албан ёсны зөвшөөрөлтэй мал төхөөрөх үйлдвэрт төхөөрсөн байх,
- Үйлдвэр (мал төхөөрөх, мах боловсруулах, хадгалах) нь БНХАУ-ын Зах зээлийн хяналтын ерөнхий газрын бүртгэлд хамрагдсан,
- Сүүлийн 2 жил ям өвчин гараагүй,
- Төхөөрөхөөс 15-аас доошгүй хоногийн өмнө арьсны ямлуурын сорил тавьж сөрөг үр дүн өгсөн,
- Цэврүүт амтаст, адууны энцефаломиеолит, хулгана яр, нийлүүлэлтийн өвчин, гүүний халдварт савны үрэвсэл, Японы энцефаломиеолит, су-ару, халдварт ренопемони, адууны халдварт артерит, хулгана яр өвчнөөр тайван,
- Сүүлийн 6 сарын хугацаанд адууны халдварт цус багадаа өвчин гараагүй байх,
- Сүүлийн 6 сарын хугацаанд боом өвчин гараагүй байх,
- Салмонель болон бусад халдварт өвчин үүсгэгчээр бохирдоогүй, төхөөрөхийн өмнөх болон төхөөрсний дараах үзлэг, экспортлох адууны мах бэлтгэх, адуунд хорио цээр тогтоох зэрэг арга хэмжээг хоёр улсын холбогдох хууль, журмын дагуу хэрэгжүүлэх,
- Малын эм, химийн бодис, пестицид, хүнд метал, хортой болон аюултай бодисын үлдэгдлийн хэмжээ хоёр улсад зөвшөөрөгдсөн хэмжээнээс хэтрээгүй,
- Генийн инженерчлэлийн аргаар эсвэл генийн өөрчлөлтийн үр дүнд гарган авсан эх үүсвэрээр бэлтгэсэн тэжээлээр тэжээгээгүй,
- Гулууз махыг 24 цагийн дотор гүний хэм нь +8°C -ээс доош хөргөсөн, гулууз махыг хэсэглэх, шулах савлах үед гүний хэм нь +4°C -ээс дээшгүй байх нөхцөлийг хангасан,
- Махны гүний хэм нь -18°C-ээс дээшгүй байх,
- Гулууз мах нь тухайн адууг төхөөрсөн үйлдвэрийн дугаар бүхий мал эмнэлгийн хяналтын тэмдэгтэй байх,
- Хэсэглэж ангилсан махыг шинэ сав баглаа боодолд олон улсын эрүүл ахуйн стандартын дагуу савлаж шошго наасан, шошго нь бүтээгдэхүүний нэр, тоо, хэмжээ, үйлдвэрлэгчийн хаяг, БНХАУ-ын зах зээлийн хяналтын ерөнхий газраас олгосон дугаар, хадгалах нөхцөл зэрэг мэдээллийг Хятад, англи хэл дээр хэвлэсэн байх,

- БНХАУ-д экспортлох адууны махыг агуулахад тусгайлан хаяглаж хадгалах зэрэг шаардлага тавигдана.

2.5 БҮЛГИЙН ШАЛГАХ ХУУДАС

Мах, махан бүтээгдэхүүн боловсруулах үйлдвэр нь Монгол Улсын холбогдох хууль тогтоомж, дүрэм, журам, стандартын шаардлагад нийцсэн эсэх

БНХАУ-ын стандартын шаардлагад нийцсэн эсэх

Экспортлох бүтээгдэхүүн нь Монгол Улс болон БНХАУ-ын холбогдох байгууллагуудын хооронд байгуулсан протоколоор зохицуулагдсан эсэх

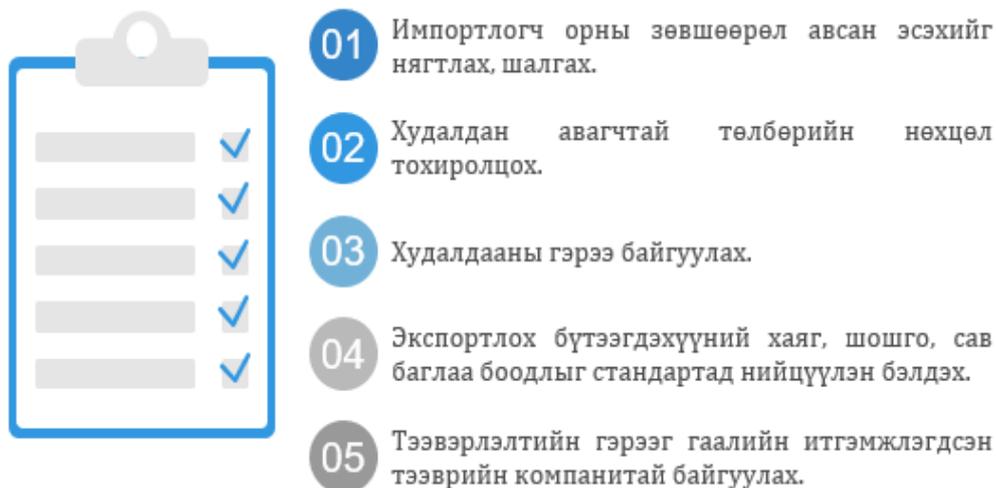
Үйлдвэр нь БНХАУ-ын ГЕГ-аар хянан магадлагаа хийлгэсэн эсэх

Экспортлогч нь БНХАУ-ын ГЕГ-ын цахим бүртгэлд хамрагдаж, дугаар авсан эсэх

Монгол Улс болон БНХАУ-ын холбогдох байгууллагуудын хооронд байгуулсан протоколын бүтээгдэхүүний хорио цээрийн шаардлагыг хангасан эсэх

ГУРАВ. БНХАУ-Д АДУУНЫ МАХ ЭКСПОРТЛОХ БЭЛТГЭЛ АЖИЛ

БНХАУ-д адууны мах экспортлох бэлтгэл ажил нь дараах алхмын дагуу явагдана.

Зураг 4. БНХАУ-д адууны мах экспортлох бэлтгэл ажил

3.1 ГЭРЭЭ БАЙГУУЛАХ

3.1.1 ГЭРЭЭ БАЙГУУЛАХ БЭЛТГЭЛ АЖИЛ

Гэрээний гол нөхцөлүүдийн талаар талууд харилцан тохиролцож, хуулийн хүрээнд гэрээг дараах үе шатуудын дагуу байгуулна.

БНХАУ-д адууны мах экспортлохын тулд боломжит импортлогч (худалдан авагч)-ийг олж, хэлэлцээ хийнэ.

Импортлогч буюу худалдан авагчаа олох, сонгох: Боломжит импортлогч (худалдан авагч)-ийг хайх, сонгоход дараах арга, хэлбэрүүдээс ашиглаж болно. Үүнд:

- Үзэсгэлэн яармагт оролцох,
- Бизнес уулзалт хийх,
- Цахим шуудангаар харилцаа тогтоох,
- Wechat, Weibo, QQ болон Skure гэх мэт нийгмийн сүлжээ ашиглах.
- БНХАУ-ын импортлогч (худалдан авагч)-ийн цахим хуудас ашиглах (вэб сайт)
- Хайлтын систем (www.alibaba.com, www.taobao.com болон www.baidu.com)
- Шууд болон шууд бус зар сурталчилгаанаас гэх мэт.

3.1.2 ГЭРЭЭ БАЙГУУЛАХ

Экспортын гэрээ нь худалдах, худалдан авах гэрээ байна. Энэхүү гэрээг байгуулахад “Бараа худалдах-худалдан авах олон улсын гэрээ”-ний тухай НҮБ-ын конвенцыг⁸ баримтална. Дараахь хүснэгтэд гэрээний заалт тус бүрээр анхаарах зүйлсийг тоймлон харууллаа (Хүснэгт 6).

Хүснэгт 6. Гэрээний заалтууд, анхаарах зүйлс:

№	Гэрээний заалт	Анхаарах зүйлс
1	Удиртгал хэсэг	✓ Энэ хэсэгт гэрээний нэр, дугаар, гэрээг байгуулсан газар, цаг хугацаа, талуудын нэр, хаяг, эрх зүйн байдал зэргийг тусгаж өгдөг.
2	Гэрээний зүйл	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Тухайн худалдах-худалдан авах гэрээний дагуу худалдах зүйл болох барааг маш нарийн, үнэн зөв тодорхойлж бичнэ. ✓ Гэрээний зүйл нь барааны нэр төрөл, тухайн гэрээний харилцааг зохицуулахад сонгон авах эрх зүйг тодорхойлох нэг хүчин зүйл болдог.
3	Тоо хэмжээ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Худалдах худалдан авах гэрээнд барааны тоо, хэмжих нэгж, жин хэмжүүрийн системийг нарийвчлан тодорхойлох шаардлагатай. ✓ Олон улсын стандартын хэмжүүрийн системийн тоон нэгжийг хэрэглэх, мөн нийт жин (Gross weight), цэвэр жин (Net weight)-г нарийвчлан тусгах.
4	Чанар	✓ Чанаж боловсруулсан мах, Техникийн ерөнхий шаардлага /MNS 6790:2019/-ын дагуу боловсруулсан.
5	Барааны үнэ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Барааны үнийг талууд харилцан ашигтай байдлаар тохиролцож, нэгжийн болон нийт үнийг тусгана. ✓ Гэрээнд хэрэв валютаар үнэ тооцох бол валютын ханшийн өөрчлөлтийг тооцоолох. ✓ Гэрээний үнийг хатуу, хөдөлгөөнт, хэлбэлзэх зэргээр тогтоож болно.
6	Баглаа, боодол, шошго, тэмдэг	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Гэрээнд баглаа боодлын овор хэмжээ, шинж байдлын талаар тусгана. ✓ Ихэвчлэн барааны үнэд баглаа боодлын үнийг оруулж тооцдог. ✓ Баглаа, боодол, шошго тэмдэгийн шаарлагуудыг энэхүү гарын авлагын 3.3 хэсгээс харна уу.

⁸ <https://www.legalinfo.mn/law/details/1220>

7		Барааг хүлээлгэн өгөх, авах	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Зохих тоо, чанарын барааг хүлээн авах, хүлээлгэн өгөх ажлыг урьдчилан тохиролцсон газар (боомт)-т хэрхэн зохион байгуулах талаар нарийвчлан тусгана. ✓ Зохих тоо, чанарын барааг хүлээн авах, хүлээлгэн өгөх үеийн актыг хэрхэн гүйцэтгэх, алдаа, дутагдал гарвал хэрхэн шийдэх талаар тусгах.
8		Тээвэрлэлтийн нөхцөл	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Тээвэрлэлтийн хугацаа, нөхцлийн талаар тусгана. ✓ Тээвэрлэлтийн үеийн хорио цээр, техникийн нөхцөл, шаардлагын талаар энэхүү гарын авлагын 2.4 хэсгээс харна уу.
9		Төлбөр тооцоо	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Төлбөр ачилтын өмнө, хойно эсвэл хослуулан хийх эсэх ✓ Төлбөр төлөх хугацаа ✓ Төлбөр тооцоо хийх банк, валют, дансны талаарх мэдээлэл ✓ Төлбөр төлөх хэлбэрээ сонгох (аккредитив, инкасс, нээлттэй данс, шилжүүлэг, эскроу данс) энэхүү гарын авлагын 3.2 хэсгээс харна уу.
10		Нийлүүлэх газар, хугацаа	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Инкотермсийн нөхцлүүдээс аль болох өөрт ашигтай хувилбарыг сонгож худалдан авагчтай тохиролцох. ✓ Сонгосон Инкотермсийн нөхцлөөс шалтгаалан барааг нийлүүлэх газар болон хугацаа, түүнчлэн бичиг баримт бүрдүүлэх, зардал болон эрсдэл хуваарилах зэрэг асуудлыг тусгана. Энэхүү гарын авлагын Хүснэгт 8-аас харна уу.
11		2 талын үүрэг, хариуцлага	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Гэрээнд худалдагч, худалдан авагч талуудын хүлээх үүрэг, хариуцлагуудыг нарийвчлан тусгана.
12		Маргаан	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Маргаан гарсан үед хэрхэн шийдвэрлэх талаар тусгах. Энэхүү гарын авлагын 3.1.3 хэсгээс харна уу.
13		Давагдашгүй хүчин зүйл	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ямар нөхцөлийг давагдашгүй хүчин зүйл гэж үзэх ✓ Давагдашгүй хүчин зүйл гарсан тохиолдолд хэн баталгаажуулах зэргийг тусгана.
14		Бусад	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Нэмэлт өөрчлөлтийг ямар тохиолдолд оруулж болох ✓ Ямар хэл дээр хэдэн хувь үйлдэгдсэн, бүгд хуулийн хүчин төгөлдөр эсэх ✓ Гэрээнд гарын үсэг зурах эрх бүхий этгээд

Инкотермс (international commercial terms) -ын нөхцөлийг худалдааны гэрээ байгуулж буй талууд сайн дураараа хэрэглэхээр тохиролцон ашиглаж болно. Энэхүү нөхцөлийг энгийнээр тайлбарлавал, худалдааны нийлүүлэлтийн үйл ажиллагааг зохицуулах заавар гэж ойлгож болно. Өөрөөр хэлбэл барааг худалдагч тал, худалдан авагч талд нийлүүлэхэд тээвэрлэх тээврийн төрөл, тээврийн зардал, эрсдэл, эрсдэлийн зардал, даатгал зэргийг аль тал нь хариуцах, барааг хүргэх газрыг сонгох зэргийг дээрх нөхцөлөөр тодорхойлсон байдаг. 2019 оны 9 сард Олон улсын худалдааны зөвлөл “Инкотермс 2020”-ийг баталсан байна.

Инкотермсийн ямар нөхцөлийг сонгосноос хамаарч хүргэлтийн үе шатуудад талуудын хүлээх үүрэг хариуцлага өөр өөр байдаг. Хүснэгт 7-д борлуулагч талын эрсдэл, зардал, даатгалыг инкотермсийн нөхцөлүүд тус бүрээр хэрхэн хариуцахыг харуулав.

Хүснэгт 7. Инкотермс 2020

Инкотермсийн нөхцөлүүд	Борлуулагч тал	Гааль	Ачилт	Тээвэрлэлт	Нэрлэсэн газар	Боомт	Тээвэрлэлт	Боомт	Нэрлэсэн газар	Тээвэрлэлт	Гааль	Буулгалт	Худалдан авагч
EXW	■	■											
FCA	■	■											
FAS	■	■											ДАЛАЙН ТЭЭВЭР
FOB	■	■											
CFR	■	■											
CIF	■	■											
CPT	■	■											
CIP	■	■											
DAP	■	■											
DPU	■	■										■	
DDP	■	■											

Эх сурвалж: www.iccwbo.org

3.1.3 ГЭРЭЭНЭЭС ҮҮССЭН МАРГААНЫГ ШИЙДВЭРЛЭХ

Гэрээний маргаан гарсан тохиолдолд гэрээний талууд дараах сонголтуудаар шийдвэрлэх боломжтой.

1. Харилцан тохиролцож эвлэрэх (Харилцан тохиролцож эвлэрсэн тохиолдолд зардал болон хугацаа хэмнэх боломжтой)
2. Арбитраар шийдвэрлүүлэх (Энэ тохиолдолд талууд гэрээнд арбитраар шийдвэрлүүлэх заалт оруулах ёстой, БНХАУ, Монгол Улсын үндэсний болон олон улсын арбитраар шийдвэрлүүлэх)
3. Шүүхээр шийдвэрлүүлэх (Шүүхийн процесс нь тодорхой хугацаа шаардана. Мөн өмгөөллийн болон шүүхийн зардлыг тооцоолох шаардлагатай)

3.2 ТӨЛБӨР, ТООЦОО

Худалдагч, худалдан авагч талууд гэрээнд заасан барааны үнэ, торгууль, алданги, хөнгөлөлт, урамшуулал, хорогдуулсан үнэ зэргийг тооцож төлбөр тооцоог гэрээнд заасан нөхцлөөр хийж дуусгаснаар гэрээ хүчин төгөлдөр хэрэгжинэ.

БНХАУ-ын аж ахуй нэгжүүдтэй гэрээ хийхдээ төлбөрийн нөхцлөө маш сайн тохиролцох хэрэгтэй бөгөөд банкаа сонгох, төлбөр хийгдэх хугацаа, эрсдэл, эрсдлийг шилжүүлэх зэрэг нь маш чухал юм. Монгол улсад ажиллаж байгаа арилжааны банкнуудаас гадаад худалдаанд ашиглах төлбөрийн нөхцлүүдийн талаар сайн судалж өөрт ашигтай хувилбарыг гэрээнд тусгахыг эрмэлзэх хэрэгтэй.

Гадаад худалдаа ашиглах боломжтой зарим төлбөрийн нөхцлүүдийг харууллаа (Хүснэгт 8).

Хүснэгт 8. Төлбөрийн нөхцөлүүд ба эрсдэл

Төлбөрийн нөхцөл	Төлбөрийн эрсдэл		Банкны нэмэлт баталгаа
	Экспортлогч тал	Импортлогч тал	
Нээлттэй данс (Open account)	++++	+	Шаардана
Инкасс (Collection)	+++	++	Шаардана
Аккредитив (Letter of Credit - LC)	++	+++	Шаардана
Урьдчилсан төлбөр (Advance payment)	+	++++	Шаардана

Эх сурвалж: Trade Finance Options, XAAN BANK in Mongolia

Дээрх төлбөрийн нөхцөлүүдийг товч авч үзвэл:

1. “Нээлттэй данс” төлбөрийн нөхцөл нь захиалагчид ачаа бараа ирсний дараа төлбөрөө төлөх бөгөөд энэхүү төлбөрийн нөхцөл нь ихэвчлэн 30, 60 эсвэл 90 хоногийн хугацаатай байдаг.
2. “Инкасс” төлбөрийн нөхцөл нь банк худалдагч (экспортлогч) -ийн өмнөөс худалдан авагч (импортлогч) -д баримт хүргүүлж, төлбөр нэхэмжлэн авах замаар төлбөр гүйцэтгэх үйл ажиллагаа юм.
3. “Аккредитив” төлбөрийн нөхцөл нь худалдан авагч (импортлогч) ийн банкнаас худалдагч (экспортлогч) талд хандан гаргаж буй хууль ёсны төлбөрийн баталгаа юм.
4. “Урьдчилсан төлбөрт” төлбөрийн нөхцөл нь худалдан авагч (импортлогч) ачааг тээвэрлэхээс өмнө урьдчилан төлөх төлбөрийн нөхцөл бөгөөд зээлийн картын төлбөр ба мөнгөн гуйвуулга (цахимаар төлбөр тооцоо хийх) хэлбэрүүдийг илүү түгээмэл ашигладаг.

3.3 БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ САВ, БАГЛАА, БООДОЛ, ШОШГО

3.3.1 САВ, БАГЛАА, БООДЛЫН СТАНДАРТ, ТУСГАЙ ШААРДЛАГА

Сав, баглаа, боодол, шошго тэмдэг нь хоёр орны хооронд хийгдсэн протоколуудад тусгасан шаардлагууд, Монгол улсын хууль тогтоомж, техникийн нөхцөл, холбогдох стандартууд, мөн импортлогч орноос тавьж байгаа мал эмнэлэг, ариун цэвэр, хорио цээрийн шаардлагуудад нийцсэн байна.

Хоёр орны хооронд байгуулсан дулааны аргаар боловсруулсан мах, махан бүтээгдэхүүний сав, баглаа, боодол, шошгонд дараах шаардлагуудыг тавьсан байна.

Импортлогч орон руу гаргах боловсруулсан бүтээгдэхүүнийг олон улсын ариун цэврийн стандартыг хангасан шинэ материалаар боож баглана. Гадна баглаан дээр монгол, хятад, англи хэлээр стандарт үйлдвэрлэсэн газар, очих газар бүтээгдэхүүний нэр, жин үйлдвэрлэгчийн нэр, бүртгэлийн дугаар, үйлдвэрлэлийн цувааны дугаар, хадгалах нөхцөл, үйлдвэрлэсэн болон хадгалах хугацаа, хоёр талаас тэмдэглэсний дагуу хяналт шалгалт, хорио цээрийн нөхцлийг хангасан тэмдэглэгээг заасан байна. Дотор баглаан дээр үйлдвэрлэгч орны нэр бүтээгдэхүүний нэр, аж ахуйн нэгжийн бүртгэлийн дугаар, үйлдвэрлэлийн цувааны дугаарыг заасан байна. Дотор, гадна баглаан дээр мөн зөвхөн импортлогч оронд борлуулахыг заасан тэмдэглэгээг заавал хийнэ (тухайлбал, "зөвхөн Хятадын эх газарт борлуулна" "зөвхөн Монгол улсад борлуулна" гэх мэт).⁹

Мөн Монгол улсын хууль тогтоомжийн хүрээнд холбогдох стандартын шаардлагуудыг хангах шаардлага тавигдана.

Монгол Улсад мөрдөгдөж байгаа сав, баглаа, боодлын стандартууд:

MNS ISO 8367-2:1998	Сав баглаа боодол - Ерөнхий зориулалтын уутны зөвшөөрөгдөх хэмжээ 2-р хэсэг: Нийлэг хальсан уут 2010 оны 05 дугаар тогтоолоор нэмэлт өөрчлөлт оруулсан.
MNS 6382:2013	Сав баглаа боодлын зориулалттай үелээт картон. Техникийн шаардлага.
MNS 5684:2006	Сав баглаа боодлын материалд агуулагдах, хүнсний бүтээгдэхүүнд шилжиж болзошгүй химийн бодисын зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ.
MNS OIML R 87:2008	Савласан бүтээгдэхүүний тоо хэмжээ
MNS ISO 780:2004	Баглаа боодол - Эд зүйлсийг зөөвөрлөхөд тавих зурган тэмдэглэгээ
MNS 1640:1973	Сав. Үндсэн төрөл нэр томъёо.

БНХАУ-ын Хүнсний аюулгүй байдлын үндэсний стандартын газраас гаргасан бүтээгдэхүүний хаяглах, шошголох ерөнхий дүрэм, стандартыг дагаж мөрдөнө([National food safety standard General Rules for the labeling of prepackaged foods GB7718-2011](#)). Энэхүү стандарт болон бусад стандартын талаарх дэлгэрэнгүйг мэдээллийг БНХАУ-ын Үндэсний стандартын газрын албан ёсны цахим хуудаснаас авч болно (<https://www.chinesestandard.net>).

3.3.2 МАХ, МАХАН БҮТЭЭГДЭХҮҮНД ХЭРЭГЛЭДЭГ САВ, БАГЛАА, БООДЛЫН ТӨРЛҮҮД

Хүнсний бүтээгдэхүүний сав, баглаа, боодлыг ерөнхийд нь дараах байдлаар ангилдаг. Эдгээр нь:

- Түүхий эд боловсруулалтын сав, баглаа, боодол
- Хэрэглээний сав, баглаа, боодол
- Гаднах сав, баглаа, боодол
- Тээврийн сав, баглаа, боодол

⁹ <https://resource4.sodonsolution.org/mongolchamber/File/2019/10/17/7rwcg0qoc337woas/protokol.pdf>

3.3.3 ШОШГО, ХУДАЛДААНЫ ТЭМДЭГ, КОДЧИЛОЛ

Савлагааны гаднах шошго: Хятад эсвэл Англи хэлээр байна.

1. Гарал үүсэл (Улс)
2. Бүтээгдэхүүний нэр
3. Очих улс
4. Үйлдвэрлэлийн лац дугаар (Үйлдвэрлэгчийн тодорхойлсноор)
5. Үйлдвэрлэсэн огноо
6. Цэвэр жин, килограммаар (Англи)
7. Дуусах хугацаа, хадгалах хугацаа
8. Үйлдвэрийн нэр
9. Үйлдвэрийн экспортлогчоор бүртгүүлсэн зөвшөөрөлийн дугаар
10. Хөлдөөгөөд -18С хадгалсан
11. Үйлдвэрийн хаяг (Англи)
12. Хяналт хийсэн байгууллагын дардас (Англи). Монгол улсын хувьд энэ нь мэргэжлийн хяналтын улсын байцаагчийн тэмдэгийн дардас байх ба шошгоны төв хэсэгт дарагдсан байна.

产地国家: 蒙古国 COUNTRY OF ORIGIN: 1	产地名称: NAME OF PRODUCT: 2
目的地: 中华人民共和国 DESTINATION: THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA 3	
生产批号: PRODUCTION LOT 4	生产日期 (年/月/日) 5 PRODUCTION DATE
净重 (公斤) : 20 NET WEIGHT : 20 6	保质期: 12个月 EXP: 12 MONTHS 7
8	企业名称: 达尔汗肉食品有限公司 NAME OF PLANT:
工厂注册号: 9	保持在-18度下冷藏 KEEP FROZEN AT -18C 10
去也地址: ADDRESS OF PLANT: 11	

Савлагааны доторх шошго: Хятад эсвэл Англи хэлээр байна.

1. Бүтээгдэхүүний нэр
2. Гарал үүсэл (Улс)
3. Байгууллагын дугаар
4. Үйлдвэрлэлийн лац дугаар (Үйлдвэрлэгчийн тодорхойлсноор)
5. Үйлдвэрийн бүртгэлийн дугаар

产品名称:冻马肉	1
NAME OF PRODUCT:	
产地国:蒙古国	2
COUNTRY OF ORIGIN:MONGOLIA	
马克肉制品进出口股份有限公司	3
NAME OF PLANT:	
MEAT PROCESSING FACTORY	
生产批号:	4
PRODUCTION BATCH No:	
工厂注册号:	5
PLANT REGISTRATION NO:	

3.4 ТЭЭВЭРЛЭЛТИЙН ГЭРЭЭ

Мах, махан бүтээгдэхүүний экспортын тээврийг тээвэрлэлтийн горимыг чанд мөрдөн хийх бөгөөд тээврийн компанитай хийх гэрээнд дараах зүйлсийг анхаарах шаардлагатай.

- ✓ Хөргүүртэй чингэлэг бүхий тээвэрлэгч байна
- ✓ Тээвэрлэлтийн температурын горимыг мөрдөж ажиллах талаар тусгах (Мах, махан бүтээгдэхүүний гүний температур нь – 18 хэмээс ихгүй байна.)
- ✓ Худалдах, худалдан авах гэрээнд заагдсан ИНКОТЕРМС-ийн нөхцөлийн дагуу ачих газар, буулгах боомтыг нарийвчлан заах
- ✓ Төлбөрийн нөхцөл
- ✓ Боомтод очсон ачаа буухгүй тохиолдолд алданги тооцох хувийг нарийвчлан тусгах
- ✓ Тээвэрлэгчийн буруугаас тээвэрлэлтийн горим алдагдсан, бараанд гэмтэл хохирол учирсан тохиолдолд тээвэрлэгчид хүлээлгэх хариуцлагын талаар нарийвчлан тусгах
- ✓ Ачааг хүлээлцэх үеийн бараа хүлээлцэх акт, хүлээлцэх үеийн үйл ажиллагааг нарийвчлан тусгах
- ✓ Маргаан гарсан тохиолдолд хэрхэн шийдвэрлэх талаар тусгах

Тээвэрлэлтийн гэрээний жишиг загварыг хавсралт 8-с харна уу.

3.5 БҮЛГИЙН ШАЛГАХ ХУУДАС

БНХАУ-ын шаардлага хангасан импортлогч (худалдааны түнш)-ийг олсон эсэх

Төлбөр тооцооны нөхцлийг худалдан авагч талтай харилцан тохиролцсон эсэх

Худалдааны гэрээ байгуулсан эсэх

Экспортлох бүтээгдэхүүний сав, баглаа, боодол, хаяг, шошгыг стандартад нийцүүлэн бэлдсэн эсэх

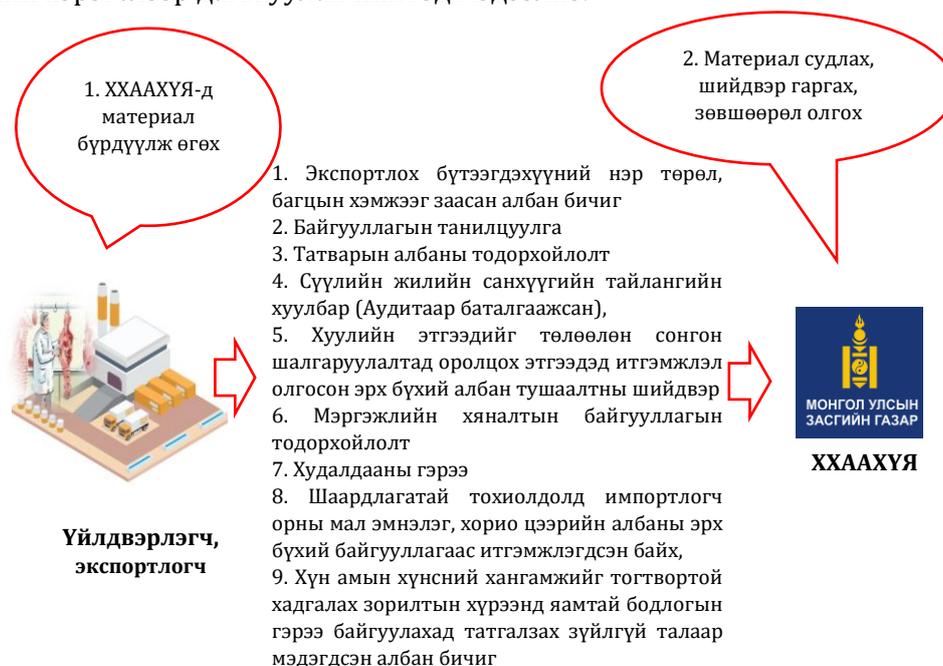
Тээврийн гэрээг гаалийн итгэмжлэгдсэн тээврийн компанитай байгуулсан эсэх

ДӨРӨВ. БНХАУ-Д АДУУНЫ МАХ ЭКСПОРТЛОХ ҮЙЛ ЯВЦ

4.1 ГЭРЧИЛГЭЭ, ЗӨВШӨӨРӨЛ

4.1.1 СТРАТЕГИЙН ХҮНСНИЙ БҮТЭЭГДЭХҮҮН ЭКСПОРТЛОХ ЗӨВШӨӨРӨЛ

Адууны мах экспортлогч нь Монгол Улсын ХХААХҮЯ-наас стратегийн хүнс экспортлох зөвшөөрөл (квот) авна. Энэхүү зөвшөөрөл авах үйл явцыг дараах зургаар харуулав. Сонгон шалгаруулалтын хугацааг тухайн жил ХХААХҮЯ-аас тогтоож цахим хуудас болон хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулан нийтэд мэдээлнэ.

Зураг 5. Стратегийн хүнс экспортлох зөвшөөрөл авах үйл явц

Эх сурвалж: ХХААХҮЯ, www.mofa.gov.mn

4.1.2 ДОТООДЫН МАЛ ЭМНЭЛГИЙН ГЭРЧИЛГЭЭ

Адууны мах экспортлох явцад хоёр удаагийн мал эмнэлгийн хяналтаар орно. Энэхүү дараалсан үйл ажиллагаа нь Мал эмнэлгийн ерөнхий газрын даргын 2018 оны А/51 дүгээр тушаалын 1 дүгээр хавсралт, “МАЛ ЭМНЭЛГИЙН ГЭРЧИЛГЭЭНИЙ ЗАГВАР, ХЭРЭГЛЭХ ЗААВАР”-ын дагуу хийгдэнэ (МЭЕГ, 2018). Эхний удаад малчин, фермерээс экспортлогч, үйлдвэрлэгч хүрэх явцад анхан шатны мал эмнэлгийн нэгжийн хяналтад орж, “Мал эмнэлгийн гэрчилгээ” авах шаардлагатай. Экспортлогч мах бэлтгэлээ өөрөө хариуцаагүй тохиолдолд энэхүү гэрчилгээг нийлүүлэгч талаас шаардаж авах нь чухал юм. Мал эмнэлэг, хорио цээрийн хяналтын шинэ тогтолцоог 2018 оноос нэвтрүүлж эхлээд байгаа бөгөөд энэхүү тогтолцоонд оролцогч талууд, дарааллыг дараах схемээс харж танилцана уу.

Зураг 6. Дотоодын мал эмнэлгийн хяналтын тогтолцоо

Эх сурвалж: МХЕГ, 2018

Экспортлогч та энэхүү шат дамжлагын дагуу, зохих хяналт шалгалтыг хийлгэж, шаардлагатай баримт бичгийг бүрдүүлэх нь таны бүтээгдэхүүний гарал үүслийг баталгаажуулах бөгөөд экспортын дараагийн шатны үйл ажиллагаанд хүндрэл учрахаас сэргийлж чадна.

Хэрэв та мах бэлтгэлээ хариуцаагүй өөрийн үйлдвэрт хүлээж авч байгаа бол дээрх шат дамжлагын дагуу хяналтад орсон “Мал эмнэлгийн гэрчилгээ”-тэй бүтээгдэхүүн эсэхийг нь заавал магадлаарай. Сүүлийн жилүүдэд дэлхий нийтээр байгаль орчинд ээлтэй, гарал үүсэл нь тодорхой эргэн мөшгөх боломжтой түүхий эдээр үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнийг хэрэглэгчид хүсдэг болсон. Энэ чиглэлээр Швейцарын хөгжлийн агентлагийн Ногоон-Алт малын эрүүл мэнд төсөл, Монголын бэлчээр ашиглагчдын нэгдсэн холбоо Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газар (ГЗБГЗЗГ), Мал эмнэлгийн ерөнхий газар, Монголын ноос, ноолуурын холбоо, Монголын арьс ширний холбоотой хамтран “Хариуцлагатай нүүдэлчид” мөшгөх системийг олон улсын стандарт шаардлагад нийцүүлэн хөгжүүлж байна. Энэ талаарх нэмэлт мэдээллийг Хавсралт 13-д харуулав.

4.1.3 БОДЛОГЫН ГЭРЭЭ

Монгол Улсаас түүхий мах, дулааны аргаар боловсруулсан мах, махан бүтээгдэхүүн экспортлох эрх (стратегийн хүнсний бүтээгдэхүүн экспортлох зөвшөөрөл, квот)-тэй үйлдвэр (экспортлогч) нь ХХААХҮЯ-тай бодлогын гэрээ байгуулна. Энэхүү гэрээ нь аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааг дэмжих, хүнсний хангамж, үнийн төвшинг тогтвортой хадгалахад чиглэгдэнэ. Бодлогын гэрээ байгуулахад шаардагдах материалыг дараах зургуудаар харуулав.

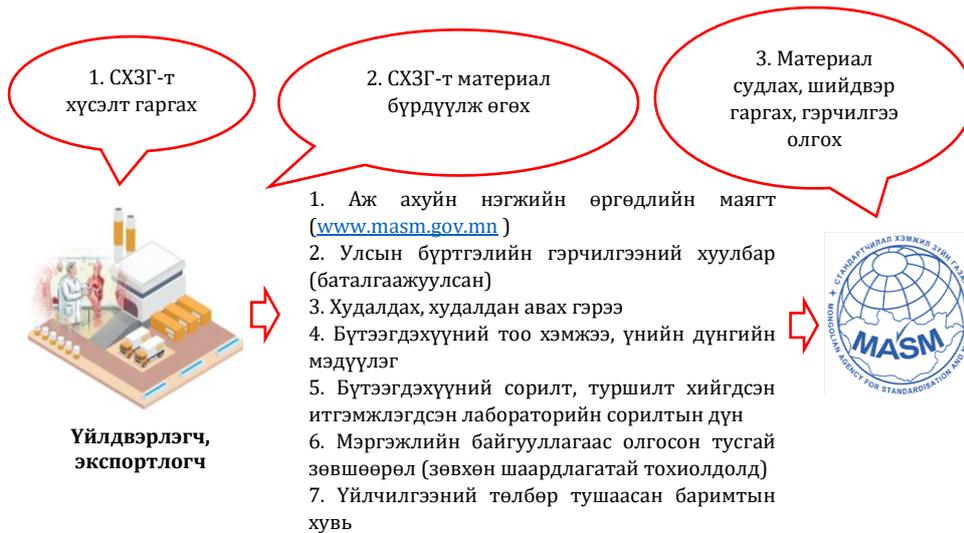
01	• Үйлдвэрийн танилцуулга, /3 хүртэл хуудас/, хүчин чадал /хоноогоор/
02	• Үйлдвэрийн хяналтын камертай эсэх, /үйл ажиллагааг хянах, бичлэг хийх, хадгалах боломжтой/
03	• Мал, мах бэлтгэж буй талаарх мэдээлэл, төлөвлөгөө, /тухайн жилд/
04	• Мал эмнэлгийн гэрчилгээ, хуулбар /үнэн/ хувь,
05	• Дайвар түүхий эдийн боловсруулалт, ашиглалт
06	• Арьс шир, /бэлтгэсэн түүхий эдийн 30-иас доошгүй хувийг дотоодын үйлдвэрт нийлүүлсэн тухай гэрээ, төлбөрийн баримт эсхүл экспортод гаргахаар зориулалтын агуулахад хадгалж буй байдал, фото зургаар эсхүл экспортод гаргаж буй аж ахуйн нэгжтэй байгуулсан гэрээ/
07	• Толгой шийр, /худалдах, худалдан авах гэрээ, төлбөрийн баримт бичиг/
08	• Гэдэс дотор, /худалдах, худалдан авах гэрээ, төлбөрийн баримт бичиг эсхүл экспортод гаргахаар зориулалтын агуулахад хадгалж буй байдал, фото зургаар/
09	• Өлөн, /худалдах, худалдан авах гэрээ, төлбөрийн баримт бичиг, экспортод гаргахаар зориулалтын агуулахад хадгалж буй байдал, фото зургаар/
10	• Байгаль орчны нөлөөллийн ерөнхий үнэлгээний шинжээчийн дүгнэлт, хуулбар, /үнэн/ хувь,
11	• Яс, /худалдах, худалдан авах гэрээ, төлбөрийн баримт бичиг/
12	• Малын гаралтай болон энгийн хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэх, төвлөрсөн цэгт дарж булшлах үйл ажиллагаа эрхэлдэг мэргэжлийн байгууллагатай гэрээ байгуулсан байх; /хог хаягдлын гэрээ/
13	• Малын гаралтай болон энгийн хог хаягдлыг ангилан ялгаж хадгалах зориулалтын талбай, байр, сав, бункертэй байх; /фото зургаар/
14	• Бусад

Зураг 7. Бодлогын гэрээ байгуулахад бүрдүүлэх материал (адууны мах)

Эх сурвалж: ХХААХҮЯ, www.mofa.gov.mn

4.1.4 ТОХИРЛЫН ГЭРЧИЛГЭЭ

Стандарт, Хэмжил Зүйн Газраас экспортлогч нь тохирлын гэрчилгээ авах ба энэхүү гэрчилгээ нь экспортод гаргах бүтээгдэхүүн нь холбогдох стандартуудын дагуу үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүн болохыг баталгаажуулна.

Зураг 8. Тохирлын гэрчилгээ авах үйл явц

Эх сурвалж: CXЗГ, www.masm.gov.mn

4.1.5 ГАРАЛ ҮҮСЛИЙН ГЭРЧИЛГЭЭ

Хоёр төрлийн гарал үүслийн нотолгоо, гэрчилгээний талаар энд дурдах шаардлагатай. Эхний ээлжид танай үйлдвэр махаа Монгол Улсын аль аймгаас бүр нарийвчилбал хэн гэдэг малчны хотноос, хоршооноос, мах нядалгааны газраас бэлтгэсэн болохыг харуулах (энэ талаар 4.1.2 болон хавсралт 13-д харуулсан); дараагийн шатанд БНХАУ-д адууны мах экспортлохоор зөвшөөрөгдсөн бүс нутаг болох Монгол Улсаас гарал үүсэлтэй болохыг баталсан гэрчилгээг авах. Өөрөөр хэлбэр, БНХАУ-д HS 0205 код бүхий бүтээгдэхүүнийг импортлох шаардлагын дагуу тухайн бүтээгдэхүүн Монгол Улсад үйлдвэрлэгдсэн гэдгийг экспортлогч баталгаажуулах ёстой. Дараах зурагт энэхүү гэрчилгээг авахад шаардагдах баримт бичиг, дарааллыг харуулав.

Зураг 9. Гарал үүслийн гэрчилгээ авах үйл явц

Эх сурвалж: МҮХАҮТ, www.mongolchamber.mn

4.1.6 ОЛОН УЛСЫН МАЛ ЭМНЭЛГИЙН ГЭРЧИЛГЭЭ

Экспортлогч шаардлагатай боловсруулалт хийгдсэн адууны махыг БНХАУ-д экспортлохын тулд “Мал, амьтны гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний олон улсын мал эмнэлгийн гэрчилгээ”-г МЭЕГ-аас авна. Үүний тулд экспортлогч нь албан хүсэлтийг дараах бичиг баримтын хамт бүрдүүлж, МЭЕГ-т өгнө.

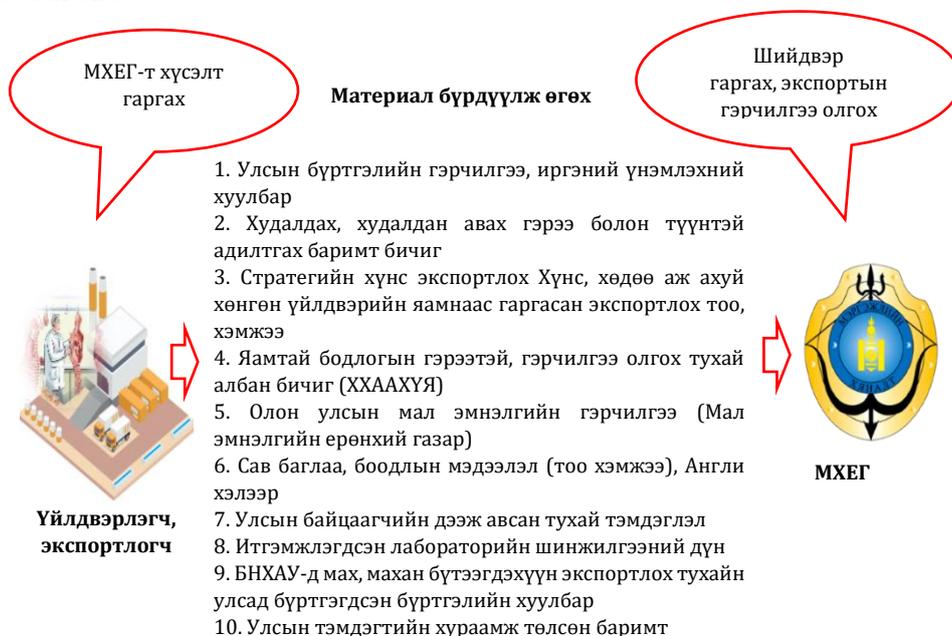
- 01 • Мал, амьтан тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний мал эмнэлгийн лабораторийн дүгнэлт, мал эмнэлгийн гэрчилгээ;
- 02 • Хүсэлт гаргагчийн худалдах, худалдан авах гэрээ, бэлэглэлийн гэрээ болон түүнтэй адилтгах баримт бичиг;
- 03 • Хүсэлт гаргагч нь хуулийн этгээд бол улсын бүртгэлийн гэрчилгээ, иргэний үнэмлэхний хуулбар;
- 04 • Хүсэлт гаргагч нь мал, амьтан тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг тээвэрлэх, тээврийн хэрэгслийн төрөл, замын чиглэл, нэвтрүүлэх хилийн боомтын нэр, хугацаа;
- 05 • Мал, амьтан, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний нэр төрөл, тоо, хэмжээ, боловсруулалтын байдал (хагас боловсруулсан, түүхий, хөлдөөсөн, загсаасан, шинэ гэх мэт) савлалт, шошго, аюулгүй байдлын талаарх мэдээлэл;
- 06 • Боловсруулах үйлдвэрийн дугаар, нэр хаяг, байршил;

Зураг 10. Олон улсын мал эмнэлгийн гэрчилгээ авахад бүрдүүлэх материал

Эх сурвалж: МЭЕГ, www.vet.gov.mn

4.1.7 МАЛ ЭМНЭЛЭГ, АРИУН ЦЭВРИЙН ГЭРЧИЛГЭЭ

МЭЕГ-аас олгосон “Мал, амьтны олон улсын мал эмнэлгийн гэрчилгээ”-нд үндэслэн МХЕГ-аас Монгол Улсаас БНХАУ-д экспортлох адууны маханд “Мал эмнэлэг, ариун цэврийн гэрчилгээ” олгоно.

Зураг 11. Монгол Улсаас БНХАУ-д экспортлох адууны маханд “Мал эмнэлэг, ариун цэврийн гэрчилгээ” олгох үйл явц

Эх сурвалж: МХЕГ, www.inspection.gov.mn

4.2 ТЭЭВЭРЛЭЛТ

БНХАУ-руу адууны мах экспортлогчид нь ихэвчлэн авто замын тээврийг ашиглаж, Монгол Улсын Замын-Үүдийн боомт болон БНХАУ-ын Эрээний боомтоор дамжин экспортод гаргаж байна. Тээвэрлэлтийг хөргүүртэй, чингэлэгтэй, гаалийн итгэмжлэгдсэн тээврийн хэрэгслээр хийнэ.

Хоёр улсын хооронд байгуулсан протокол ёсоор тээвэрлэлтэд дараах шаардлагуудыг тусгасан байна.

- Тээвэрлэлтийн бүх үйл явц нь ариун цэврийн шаардлагад нийцсэн байх ба хорт болон аюултай бодисоор бохирлогдохоос сэргийлсэн байна.
- Тээвэрлэлтийн явцад мах нь өвчний улмаас хязгаарлалтад орсон эсвэл тандалтад байгаа нутаг дэвсгэрээр дайран өнгөрч болохгүй.
- Барааг савлаж чингэлэгт хийсний дараа МХЕГ-ын албан ёсны мал эмнэлгийн хяналтын улсын байцаагчийн хяналт доор лацлагдаж битүүмжлэгдэнэ.
- Лацны дугаарыг мал эмнэлгийн гэрчилгээнд тэмдэглэсэн байна.
- Тээвэрлэлтийн явцад баглаа боодлыг сольж онгойлгож болохгүй.
- Хөлдөөсөн махны гүний хэм нь -18 хэмээс ихгүй байна.
- Махыг протоколд заасны дагуу Хятадын талаас баталгаажуулсан боомтоор экспортолно.

Тээвэрлэгч дараах зургаар харуулсан бичиг баримтуудыг бүрдүүлнэ.

Зураг 12. Тээврийн дагалдах бичиг баримт

4.3 ГААЛЬТАЙ ХОЛБООТОЙ ПРОЦЕСС

4.3.1 ЭКСПОРТЫН ГААЛИЙН ПРОЦЕСС

Гаалийн бүрдүүлэлт хийхэд шаардагдах бичиг баримт:

- Гаалийн тухай хуулийн 60-р зүйлд заасан:
 - Гадаад худалдааны гэрээ, эсхүл үнийн нэхэмжлэх;
 - Тээврийн бичиг баримт;
 - Тарифын бус хязгаарлалтад хамаарах бараанд шаардагдах зөвшөөрөл, лиценз;
 - Хууль тогтоомжид тусгайлан заасан бараанд мэргэжлийн хяналтын байгууллагаас олгосон дүгнэлт
- Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуулийн 8.2-д заасан:

- Мэдүүлэгчийн гаргаж өгсөн бичиг баримт нь гаалийн үнийг шалгаж, шийдвэр гаргахад хангалтгүй гэж үзвэл гаалийн байгууллага мэдүүлэгчээс нэмэлт мэдээлэл, бичиг баримт гаргуулан авч болно.

Зураг 13. Гаалийн бүрдүүлэлтийн үе шат

Эх сурвалж: МУ-ын Гаалийн ерөнхий газар, www.customs.mn

Барааг гаальд мэдүүлэх үйл ажиллагаа

Гаалийн хилээр нэвтрүүлэх бараа, тээврийн хэрэгслийн талаарх шаардлагатай бүх мэдээллийг гаалийн мэдүүлгийн маягтын дагуу бичиж, холбогдох бичиг баримтын хамт гаалийн байгууллагад өгнө.

Гаалийн мэдүүлгийн маягт, түүний бүтэц (хавсралт 17-аас харна уу):

- Ерөнхий мэдээлэл (1-20 хүснэгт)
- Бараа, тээврийн хэрэгслийн талаарх мэдээлэл (21-43 хүснэгт)
- Гаалийн тариф, татварын мэдээлэл (44-50 хүснэгт)
- Бичиг баримтын мэдээлэл (51 хүснэгт)

Гаалийн хяналт шалгалт

Гаалийн хяналтын төлөв нь улаан, улбар шар, ногоон өнгөөр тодорхойлогдох ба дараах утга санааг илэрхийлнэ. Үүнд:

- Улаан: Биет шалгалт, бичиг баримтын шалгалт хийгдэнэ.
- Шар: Зөвхөн бичиг баримтын шалгалт хийгдэнэ.
- Ногоон: Биет шалгалт, бичиг баримтын шалгалт хийгдэхгүй.

Гаалийн хяналт, шалгалтын төрөл:

- Гаалийн хяналтын бүс дэх хяналт, шалгалт
- Гүний гаалийн хяналт, шалгалт

Барааны ангилал тодорхойлох

Экспортод гаргах бүтээгдэхүүний барааны ангиллыг БТКУС-д үндэслэн:

- Экспортод гарахаас өмнө,
- Мэдүүлэх явцад,
- Бүрдүүлэлтийн дараах шатанд тодорхойлж болно.

Гаалийн үнэ, тариф

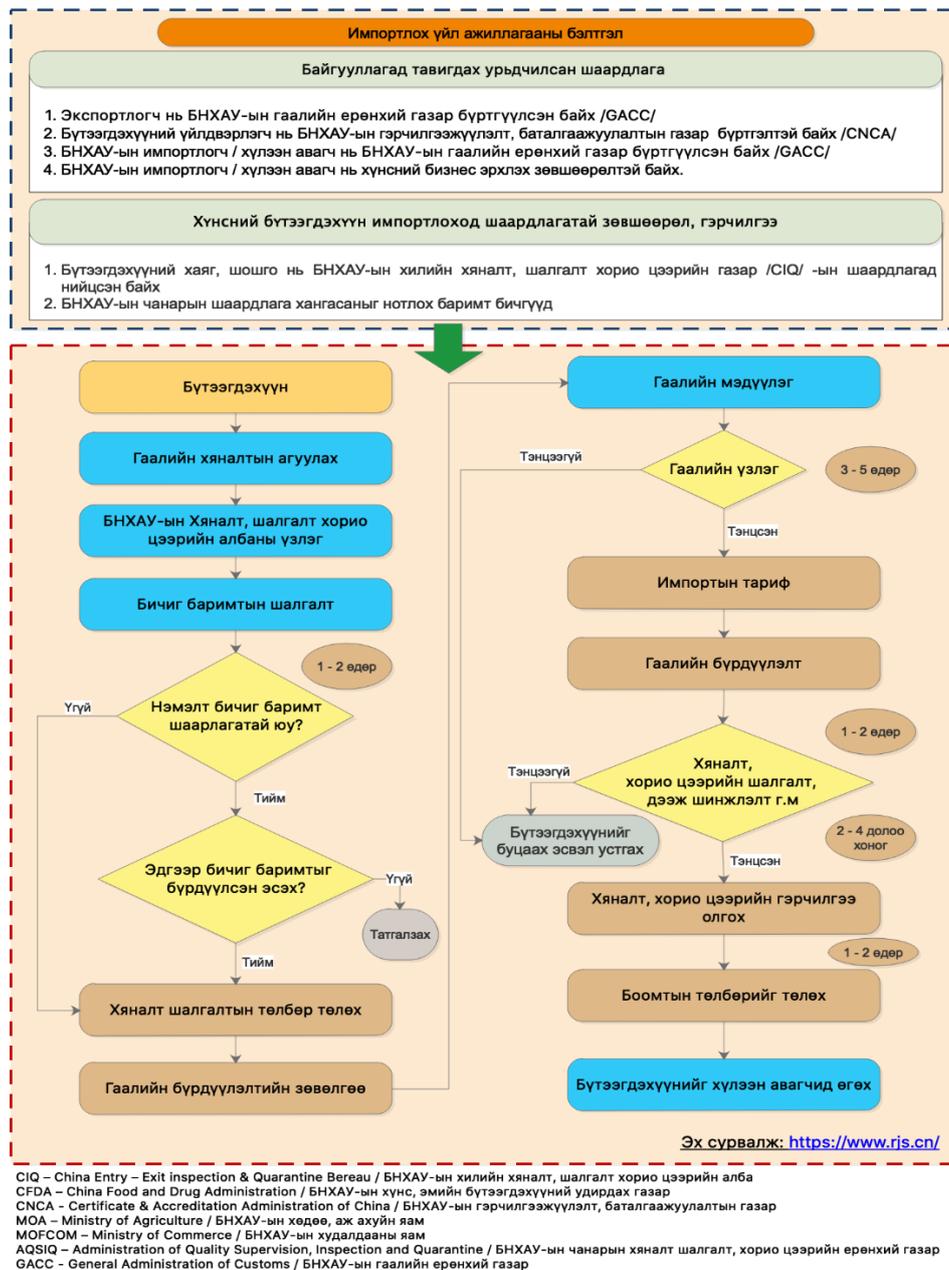
Экспортын барааны гаалийн үнийг Монгол Улсын “Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай” хуулийн 3.1.4-д үндэслэн тодорхойлно.

Экспортын барааны гаалийн үнэд:

- Гэрээ хэлцлийн үнэ
- Монгол Улсын хил хүртэл уг барааг хүргэхэд гарах тээврийн зардал
- Тээвэрлэлтийн үйл ажиллагаатай холбоотой тээврийн болон экспортын бичиг баримт, бүрдүүлэлтийн хураамж
- Даатгалын шимтгэл
- Барааг ачих, буулгах, хадгалах, шилжүүлэн ачихад гарсан зардлууд багтана.

Гаальд бараагаа мэдүүлэх үедээ мэдүүлэгч гаалийн үнийг өөрөө тооцон тодорхойлох, мэдүүлэх журамтай.

4.3.2 ИМПОРТЛОГЧИЙН ГААЛИЙН ПРОЦЕСС

Зураг 14. БНХАУ-ын импортлогчийн бараа хүлээн авах үе шат

БНХАУ-ын импортын барааны татвар, хураамж (GACC, 2019):

- Монгол Улсаас БНХАУ-д экспортлох адууны мах (HS: 0205) -ны: Импортын тариф (MFN) 20 хувь, Нэмэгдсэн өртгийн татвар (VAT) 9 хувь байна.

4.4 БҮЛГИЙН ШАЛГАХ ХУУДАС

СТРАТЕГИЙН ХҮНСНИЙ БҮТЭЭГДЭХҮҮН ЭКСПОРТЛОХ ЗӨВШӨӨРӨЛ (ХХААХҮЯ)

ДОТООДЫН МАЛ ЭМНЭЛГИЙН ГЭРЧИЛГЭЭ (ОРОН НУТГИЙН МЭГ)

БОДЛОГЫН ГЭРЭЭ (ХХААХҮЯ)

ТОХИРЛЫН ГЭРЧИЛГЭЭ (СХЗГ)

ГАРАЛ ҮҮСЛИЙН ГЭРЧИЛГЭЭ (МҮХАҮТ)

ОЛОН УЛСЫН МАЛ ЭМНЭЛГИЙН ГЭРЧИЛГЭЭ (МЭБГ)

МАЛ ЭМНЭЛЭГ, АРИУН ЦЭВРИЙН ГЭРЧИЛГЭЭ (МХЕГ)

ТЭЭВРИЙН ДАГАЛДАХ БИЧИГ БАРИМТ

ГААЛИЙН БҮРДҮҮЛЭЛТЭД ШААРДАГДАХ БИЧИГ БАРИМТ

ТАВ. БНХАУ-Д АДУУНЫ МАХ ЭКСПОРТЛОХ КОМПАНИУДАД ӨГӨХ ЗӨВЛӨМЖ

Монгол Улс БНХАУ-ын хооронд Монгол Улсаас БНХАУ-ын зах зээлд адууны мах экспортлох үйл ажиллагааг зохицуулах протокол¹⁰ 2005 онд байгуулсан бөгөөд экспортлогчдын хувьд протоколд тусгасан мал эмнэлэг, ариун цэвэр, эрүүл ахуйн шаардлагуудыг зайлшгүй дагаж мөрдөх шаардлагатай юм. БНХАУ-ын Засгийн газраас олон улсын махны нийлүүлэлтийн сүлжээнд тавих хяналтыг чангатгаж хүн ардаа эрүүл хүнсээр хангахад онцгой анхаарч байгаа. Тиймээс мах экспортлогч орон тус бүртэй тусгайлан хэлцэл хийдэг.

Мах экспортлохтой холбоотой анхаарвал зохих дараах нийтлэг бэрхшээлүүд байна:

- БНХАУ-ын Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч байгууллагуудын ажил үүргийн давхардал, улс төр, хувь хүмүүсийн харилцаа зэрэг хүчин зүйлс нь хууль журмыг биелүүлэхэд бэрхшээл учруулж төвөгтэй байдал үүсгэдэг
- Зах зээлийн шаардлага, стандарт, зохицуулалтууд нь зөвхөн хятад хэл дээр байдаг учраас ойлгомжгүй, тодорхойгүй байдлууд бий болж байна.
- БНХАУ-ын эрх бүхий байгууллагаас экспортлогчоор бүртгүүлэх, бүртгүүлэх цахим систем нь шинэчлэгдэж байгаа, ажиллахгүй байгаа.
- БНХАУ-ын талаас тавьсан шаардлага, стандартын дагуу үйлдвэр барих, тоног төхөөрөмжөө бүрдүүлэх болон бусад шаардлагыг биелүүлсэн ч экспорт тогтвортой байх эсэх нь тодорхойгүй байдаг.
- Экспортлогч болох бүртгэлийн үйл явц ихээхэн хугацаа шаарддаг. Магадлан шалгах шинжээчдийн гаргасан алдаа дутагдлыг засаж залруулах төлөвлөгөөний дагуу ажиллах, дараагийн шинжээч ирж шалгах тохиолдолд дээрх хугацаа тодорхойгүй хугацаагаар сунана.
- Малын өвчлөлтэй холбоотойгоор зөвшөөрөл олгох үйл явц хэзээ ч тасалдаж болдог.

Мах экспортын тогтвортой байдлыг хангах, мах экспортын үнэ цэнийг нэмэгдүүлэх зорилгоор дараах зөвлөмжүүдийг өгч байна. Эдгээр нь:

1. Мал бэлтгэлийг Монгол Улсын засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг МЭЕГ-аас баталгаажуулсан өвчингүй, эрүүл, тайван бүсээс бэлтгэх, батлах.
2. Мах бэлтгэх зорилгоор бэлтгэж байгаа малын гарал үүслийг батлах: (2018 оноос хэрэгжиж байгаа “Малын гарал үүслийн нэгдсэн систем”-ийг ашиглах)
3. Мал нядлах, мах, махан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх бүх процессыг МЭЕГ, МХЕГ-ын эрх бүхий мал эмнэлгийн улсын байцаагч, эсвэл зөвшөөрөлтэй өөрийн үйлдвэрийн эмчийн хяналт доор явуулах.
4. Зөвхөн үйлдвэрийн аргаар нядалсан малын мах, махан бүтээгдэхүүн экспортлох.
5. Зах зээлийн сегментээ зөв сонгох БНХАУ-ын ӨМӨЗО, Шинжаан зэрэг мужуудад адууны махны хэрэглээ өндөр байна.
6. Маркетингийн үйл ажиллагааг оновчтой явуулах. БНХАУ-ын хэрэглэгчдийн хувьд илжигний мах хамгийн дээд зэрэглэлийн бүтээгдэхүүнд тооцогддог. Хятад

¹⁰ “Монгол улсын Хүнс Хөдөө Аж Ахуйн Яам болон БНХАУ-ын Чанарын Хяналт Шалгалт Хорио Цээрийн Ерөнхий Газар хооронд БНХАУ-д адууны мах экспортлохтой холбогдсон хяналт, хорио цээр, мал эмнэлэг, ариун цэврийн шаардлагын тухай протокол 2005”

хүмүүсийн дунд “Тэнгэрт луугийн мах, газарт илжигний мах” гэсэн хэлц үг байдаг бөгөөд адууны мах нь илжигний махтай ойролцоо өөх тос багатай, уураг өндөртэй байдаг гэж үздэг.

7. Адуун махаар хатаасан мах, утсан мах, шорлог, хиам зэрэг бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, ингэхдээ зорилтот зах зээлийн хэрэглэгчдийн өвөрмөц таашаал, сонирхол нийцсэн амт чанартай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх.
8. Экспортлох бүтээгдэхүүний үнэ цэнийн сүлжээг хөгжүүлэх, аль болох өртөг шингэсэн, боловсруулалт хийгдсэн бүтээгдэхүүн экспортлох.
9. БНХАУ дахь түнш нь засгийн газрын мэдээлэлтэй ойр, холбоо харилцаатай байвал урьдчилан мэдэгдэхгүйгээр гарах аливаа шийдвэр, шаардлага, бодлогын өөрчлөлтөд бэлэн байх боломж олгоно.
10. БНХАУ-ын аливаа байгууллагын янз бүрийн төвшинд холбоо харилцаатай байх нь тус улсын зах зээлд нэвтрэх болон бусад асуудлуудыг шийдвэрлэхэд маш чухал.
11. БНХАУ-ын хилийн боомтоос хамааран гарах зардал өөрчлөгдөх магадлалтай тул аль болох нэг хилийн боомтоор дагнан экспорт хийх нь цаг хугацаа болон зардал хэмнэхэд тустай.
12. Махны сав баглаа боодлыг экспортод ачуулахаас өмнө маш нямбай, шаардлагын дагуу хийх. Ингээгүйгээс болж БНХАУ-ын хилээр гарах үед шалгагдаж илэрвэл цаашдаа “шалгуулах ёстой компаниуд”-ын жагсаалтад орсноор дараа дараагийн гаалийн бүрдүүлэлт дээр илүү хугацаа зарцуулах шаардлагатай болно.
13. БНХАУ-ын зах зээлд өөрөө орж ажиллах боломжийг эрэлхийлэх (Одоогоор экспортлогчид БНХАУ-ын импортлогчидтой гэрээ хийн ажиллаж байгаа бөгөөд импортлогч нь БНХАУ-ын гаалийн газраас мах, махан бүтээгдэхүүн импортлох зөвшөөрөлтэй этгээд байхаар зохицуулагдаж байна.)
 - ✓ БНХАУ-ын мах, махан бүтээгдэхүүний зах зээлийн гүнд нэвтрэх боломжийг судлах
 - Хайпермаркетууд (Hypermarket)
 - Сүлжээ супермаркетууд (Chain Supermarkets)
 - Мах, махан бүтээгдэхүүн боловсруулах үйлдвэрүүд (Meat Processing Factories)
 - Онлайн худалдаачид (Online Retailers)
 - Агуулах худалдаа (Warehouse Store)
 - Их дэлгүүрүүд (Department Store)
 - ✓ Өөрийн хөрөнгө оруулалттай эсвэл хамтарсан компанийг БНХАУ-д байгуулж импортын зөвшөөрөл авах боломжийг судлах

ЗУРГАА. БНХАУ-Д АДУУНЫ МАХ ЭКСПОРТЛОХОД ШААРДЛАГАТАЙ БАРИМТ БИЧИГ

6.1 МОНГОЛЫН ТАЛААС ШААРДЛАГАТАЙ БАРИМТ БИЧГҮҮДИЙН ЖАГСААЛТ

1. Мал эмнэлэг, хорио цээрийн гэрчилгээ, шаардлагатай бичиг баримт (МЭЕГ)
2. Мал, амьтны олон улсын мал эмнэлгийн гэрчилгээ, шаардлагатай бичиг баримт (МЭЕГ)
3. Мал эмнэлэг, ариун цэврийн гэрчилгээ (экспортын гэрчилгээ), шаардлагатай бичиг баримт (МХЕГ)
4. Гарал үүслийн гэрчилгээ, шаардлагатай бичиг баримт (МҮХАҮТ)
5. Итгэмжлэлийн гэрчилгээ, шаардлагатай бичиг баримт (МХЕГ)
6. Тохирлын гэрчилгээ, шаардлагатай бичиг баримт (СХЗГ)
7. Стратегийн хүнс экспортлох зөвшөөрөл, шаардлагатай бичиг баримт (ХХААХҮЯ)
8. Гаалийн бүрдүүлэлтэд шаардлагатай бичиг баримт (ГЕГ)

6.2 БНХАУ-ЫН ТАЛААС ШААРДЛАГАТАЙ БАРИМТ БИЧГҮҮДИЙН ЖАГСААЛТ

Экспортлогчоор бүртгүүлэхэд шаардлагатай бичиг баримтын жагсаалт:

1. Компанийн талаарх мэдээлэл
2. Өргөдлийн маягт бөглөсөн байх
3. Мах, махан бүтээгдэхүүний дээж, сорил, шинжилгээний тайлан, эрүүл мэнд, ариун цэврийн гэрчилгээ гэх мэт
4. Мал эмнэлэг, ариун цэврийн гэрчилгээ (Экспортын гэрчилгээ)

БНХАУ-ын Гаалийн байгууллагад шаардлагатай бичиг баримтын жагсаалт:

1. Төлбөрийн нэхэмжлэх
2. Сав баглаа боодлын жагсаалт
3. Гарал үүслийн гэрчилгээ (Олон улсын)
4. Стратегийн хүнс экспортлох зөвшөөрөл
5. Мал эмнэлэг, ариун цэврийн гэрчилгээ (Олон улсын мал эмнэлгийн гэрчилгээ)
6. Ачааны манифест

ДОЛОО. БНХАУ-Д АДУУНЫ МАХ ЭКСПОРТЛОХОД ОРОЛЦДОГ БАЙГУУЛЛАГУУД

7.1 Монгол Улс болон БНХАУ-ын талаас оролцогч ТӨРИЙН БАЙГУУЛЛАГУУД

- Монгол Улсын ЗГ, Хүнс, Хөдөө Аж Ахуй, Хөнгөн Үйлдвэрийн Яам
Хаяг: Монгол Улс, Улаанбаатар хот 13381 Баянзүрх дүүрэг, Энхтайваны өргөн чөлөө 16а, Засгийн Газрын IX байр
Утас: 51-262271
Цахим хуудас: <http://mofa.gov.mn/>
- Монгол Улсын Мал Эмнэлгийн Ерөнхий Газар
Хаяг: Монгол Улс, Улаанбаатар хот 13381 Баянзүрх дүүрэг, Энхтайваны өргөн чөлөө 16а, Засгийн газрын IXа байр
Утас: 51-262482
Цахим хуудас: <http://vet.gov.mn/>
- Монгол Улсын Мэргэжлийн Хяналтын Ерөнхий Газар
Хаяг: Засгийн газрын XII байр Барилгачдын талбай-13 Улаанбаатар 15170
Утас: 51-264786
Цахим хуудас: <http://home.inspection.gov.mn/>
- Монгол Улсын Гаалийн Ерөнхий Газар
Хаяг: Монгол Улсын Гаалийн Ерөнхий газар, Сүхбаатар дүүрэг, Их тойруу 81/1 Улаанбаатар-14193
Утас: 11- 350049
Цахим хуудас: <http://customs.gov.mn/>
- Монгол Улсын Стандарт Хэмжил Зүйн Газар
Хаяг: Энхтайваны өргөн чөлөө 46А Баянзүрх дүүрэг, Улаанбаатар хот. 13343
Утас: 458349
Цахим хуудас: <https://masm.gov.mn/>
- Нийслэлийн Мал Эмнэлгийн Газар
Хаяг: Монгол Улс, Улаанбаатар хот, Баянгол дүүрэг, 2 р хороо, Чингүүнжавын гудамж, Нийслэлийн мал эмнэлгийн газрын байр.
Утас: 70144009, 70144007
Цахим хуудас: <http://vet.ub.gov.mn/>
- БНХАУ-ын Гаалийн Ерөнхий Газар (GACC)
Хаяг: No. 6 Jianguomennei Avenue, Dongcheng District, Beijing, China
Шуудангийн код: 100730
Утас: 010-65194114
Цахим хуудас: <http://nhfpc.gov.cn> , <http://en.nhfpc.gov.cn>
- БНХАУ-ын Зах Зээлийн Удирдлага, Зохицуулалтын газар (SAMR)
Хаяг: No. 8 Sanlihe East Road, Xicheng District, Beijing, China
Шуудангийн код: 100820
Утас: 010-88650000
Цахим хуудас: <http://www.samr.gov.cn/>
- БНХАУ-ын Эрүүл Мэндийн Үндэсний Комисс (NHCC)
Хаяг: No. 1 Xizhimen Outer South Road, Xicheng District, Beijing, China
Шуудангийн код: 100044
Утас: 010- 68792114
Цахим хуудас: <http://www.nhc.gov.cn/>, <http://en.nhc.gov.cn/>
- БНХАУ-ын Баталгаажуулалт, Итгэмжлэлийн Газар (CNCA)

Хаяг: No. 9 Madian East Road, Haidian District, Beijing, China

Шуудангийн код: 100088

Утас:010-58116300

Цахим хуудас: <http://www.cnca.gov.cn/>

- БНХАУ-ын Стандартын Удирдлагын Газар (SAC)

Хаяг: No. 9 Madian Doglu, Haidian District, Beijing, China

Шуудангийн код: 100088

Утас:010-82262609

Цахим хуудас: <http://www.sac.gov.cn/>

7.2 Монгол Улс болон БНХАУ-ын талаас оролцогч ТӨРИЙН БУС БАЙГУУЛЛАГУУД

- Монголын Үндэсний Худалдаа Аж Үйлдвэрийн Танхим

Хаяг: Улаанбаатар хот, 17011, Хан-Уул дүүрэг, 15-р хороо, Махатма Гандигийн гудамж, МҮХАҮТ-ын байр.

Утас: 77277070

Цахим хуудас: <https://www.mongolchamber.mn/>

И-мэйл: info@mongolchamber.mn

- Монголын Махны Холбоо

Утас: 99113938

- Монголын Экспортлогчдын Холбоо

Утас: 99119356

Цахим хуудас: <https://vip76.mn/organization/173>

- БНХАУ-ын All-China Federation of Industry and Commerce (ACFIC)

Хаяг: No.70, West Deshengmen Street, Xicheng District, Beijing, China

Шуудангийн код: 100035

Утас: 0086-10-58050500

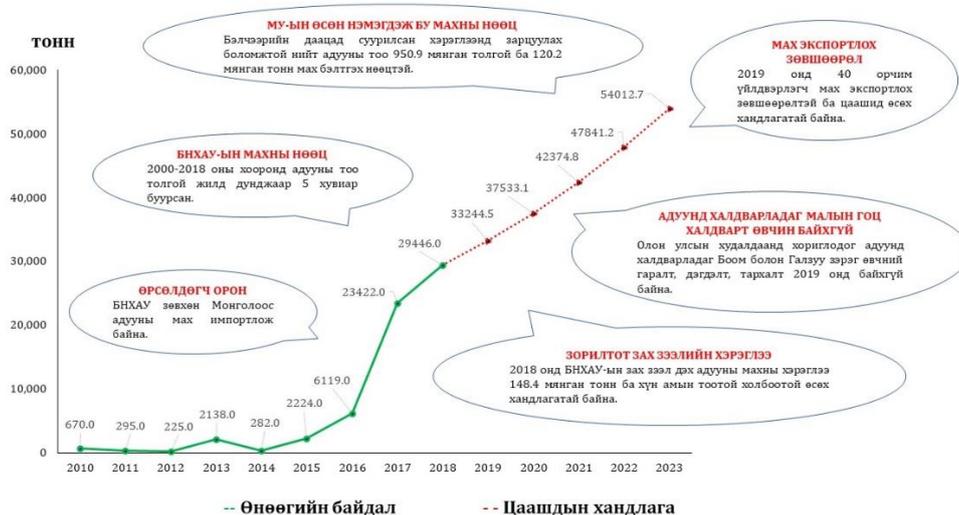
Цахим хуудас: <http://www.chinachamber.org.cn/>

7.3 Монгол Улсын Гаалийн Ерөнхий Газраас итгэмжлэгдсэн ТЭЭВРИЙН КОМПАНИУД

Экспортын тээвэрт гаалийн итгэмжлэгдсэн тээврийг ашиглах бөгөөд 2019.11.18-ны байдлаар нийт 190 тээврийн компани ГЕГ-т бүртгэлтэй байгаа бөгөөд эдгээр компаниас мах, махан бүтээгдэхүүн тээвэрлэх зориулалтын тээврийн хэрэгсэлтэй компанийг сонгон үйлчлүүлээрэй. Дараах холбоосыг ашиглан гаалийн итгэмжлэгдсэн тээврийн зөвшөөрөлтэй аж ахуйн нэгжийн мэдээллийг авна уу (www.customs.gov.mn/images/publishers/GIT_jagsaalt_2019.11.18.pdf).

НАЙМ. АДУУНЫ МАХНЫ ЭКСПОРТЫН ПРОГНОЗ

Олон улсын худалдааны төв (ОУХТ) болон МУ-ын ГЕГ-ын статистик мэдээнд үндэслэн БНХАУ-д экспортлох адууны махны цаашдын хандлагыг тодорхойлсон ба махны экспортод нөлөөлөх гол хүчин зүйлсийн өнөөгийн төлөв байдал, цаашдын хандлагыг харгалзан үзсэн.

Зураг 15. БНХАУ-д Монгол Улсаас экспортлох адууны махны прогноз

ЕС. ХАВСРАЛТ / ВЭБ ХУУДАСНЫ ЛИНК

Хавсралтаар харуулсан мэдээллийг http://inrae.mn/appendix_horse/ цахим холбоосыг ашиглан дэлгэрэнгүй үзнэ үү.

ХАВСРАЛТ 1. ISO СТАНДАРТЫН ГЭРЧИЛГЭЭ

ХАВСРАЛТ 2. НАССР-ИЙН ГЭРЧИЛГЭЭ

ХАВСРАЛТ 3. “MNS CAS GAL 24:2014” СТАНДАРТЫН ГЭРЧИЛГЭЭ

ХАВСРАЛТ 4. МЭРГЭЖЛИЙН ХЯНАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ГАЗРЫН ИТГЭМЖЛЭЛ

ХАВСРАЛТ 5. БНХАУ-Д АДУУНЫ МАХ ЭКСПОРТЛОХ МАХ БОЛОВСРУУЛАХ ҮЙЛДВЭРИЙН БНХАУ-ЫН “ЗАСГИЙН ГАЗРЫН БАТАЛГААЖУУЛАЛТ, ИТГЭМЖЛЭЛИЙН ГАЗАР”-ААР ХЯНАН МАГАДАЛГАА ХИЙЛГЭХ ӨРГӨДЛИЙН МАЯГТ, БҮРДҮҮЛЭХ МАТЕРИАЛ ТАЙЛБАР

ХАВСРАЛТ 6. БНХАУ-ЫН ИМПОРТЫН ЗӨВШӨӨРӨЛ

ХАВСРАЛТ 7. ГАДААДАД БАРАА БЭЛТГЭН НИЙЛҮҮЛЭХ ГЭРЭЭНИЙ ЗАГВАР

ХАВСРАЛТ 8. АЧАА БАРАА ТЭЭВЭРЛҮҮЛЭХ, ТЭЭВЭРЛЭХ ГЭРЭЭ

ХАВСРАЛТ 9. ДОТООДЫН МАЛ ЭМНЭЛГИЙН ГЭРЧИЛГЭЭ

ХАВСРАЛТ 10. БОДЛОГЫН ГЭРЭЭ

ХАВСРАЛТ 11. ЛАБОРАТОРИЙН ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ДҮН

ХАВСРАЛТ 12. МАЛ ЭМНЭЛГИЙН ЛАБОРАТОРИЙН ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ДҮН

ХАВСРАЛТ 13. ХАРИУЦЛАГАТАЙ НҮҮДЭЛЧИД БАР КОД АВАХ

ХАВСРАЛТ 14. ОЛОН УЛСЫН МАЛ ЭМНЭЛГИЙН ГЭРЧИЛГЭЭ

ХАВСРАЛТ 15. ТЭЭВЭРЛЭГЧ БАЙГУУЛЛАГАД ГААЛИЙН ИТГЭМЖЛЭЛ ОЛГОХ ШАЛГУУР

ХАВСРАЛТ 16. АМЬТАН, УРГАМАЛ, БОДИС, БАРАА, БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ МЭРГЭЖЛИЙН ХЯНАЛТАД ХАМРУУЛСАН ТУХАЙ МЭДЭГДЭЛ

ХАВСРАЛТ 17. ГААЛИЙН БҮРДҮҮЛЭЛТИЙН МАЯГТ, ЗААВАР

ХАВСРАЛТ 18. ГААЛИЙН ХИЛЭЭР НЭВТРҮҮЛЭХ БАРААНЫ МЭДҮҮЛГИЙН МАЯГТ

ХАВСРАЛТ 19. БНХАУ-РУУ МАХ, МАХАН БҮТЭЭГДЭХҮҮН ЭКСПОРТЛОХ ХИЛИЙН БООМТУУД

ХАВСРАЛТ 20. МОНГОЛ УЛС БОЛОН БНХАУ-ЫН ХОЛБОГДОХ БАЙГУУЛЛАГУУДЫН ХОРОНД БАЙГУУЛСАН АДУУНЫ МАХНЫ ПРОТОКОЛ